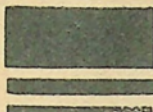

A. Claes

TAXANDRIA

PERIODIEKE UITGAAF

— VERSCHIJNEND ALLE 3 MAANDEN —

NIEUWE REEKS. IV. 1932 - Nr 2-3

Gedenkschriften
van den Koninklij-
ken Geschied- en
Oudheidkundigen
Kring van de
Antwerpsche
K E M P E N.

Voor alles wat het bestuur van den Kring, het Museum en
het opstel van het Tijdschrift aangaat wende men zich tot :

Kanunnik J. E. JANSEN, o. Praem.

Pastoor, Lovenjoul (Corbeek-Loo)

Voor de Giften en het Bezoek van het Museum tot :

J. STEFENS, Griffier

Secretaris van Taxandria

Statiestraat 70, Turnhout.

Voor finantieele zaken tot :

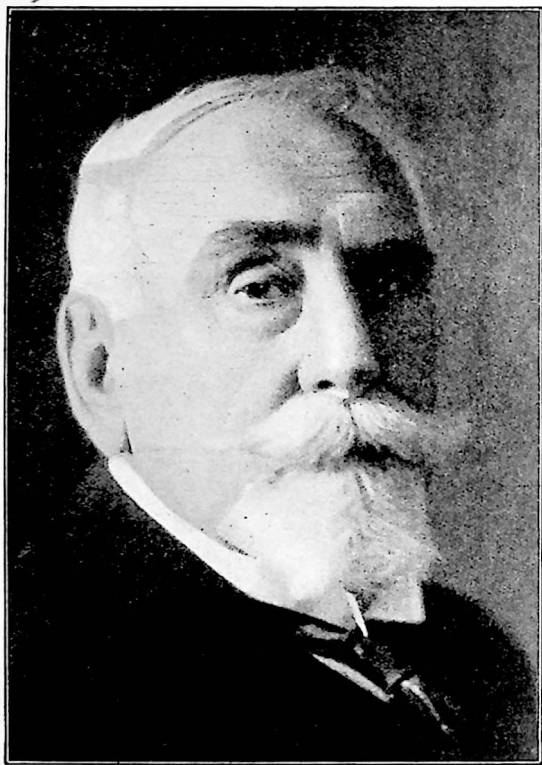
J. DIERCXSENS

Grondeigenaar

Leopoldstraat, Turnhout.

BEZOEKT HET MUSEUM,

Mermansstraat 21.

KAREL BOOM

Een Kempisch Kunstschilder

KAREL BOOM

Zijn leven, zijn werken.

Een woord vooraf.

Om veel neerhalende critiek te voorkomen, beginnen wij deze studie met een aanmerking. Moderne kunstrechters laken maar al te dikwijls den terugkeer tot ons oud oorspronkelijk kunstkarakter, alhoewel er andere de ongeëvenaarde kleurenpracht en treffende waarheid in de voorstelling der oude school prijzen. Kunstschilder Boom kan niet tot de extremisten gerekend worden en blijft getrouw aan het heerlijk verleden der Vlaamsche School, naar dewelke de kunstcriticus hem dus moet beoordeelen. Zijn werk voorstellen, zijn persoon op den voorgrond brengen, zal ons wellicht in den « index » zetten bij vele modernisten, want de jongste school gevoelt weinig nog voor de traditie en werpt al over boord wat niet sterke evolutie blijkt.

Dit is niets nieuws. Zoo geschiedde het reeds in het midden der 19e eeuw, wanneer de Fransche schilder Courbet zich als een hervormer aanstelde, en zoo niet misprijzen, dan toch weinig eerbied toonde voor Raphaël, Michel-Angelo, Rubens en veel andere meesters. Nochtans die meesters bleven op hun voetstukken staan en de bewondering van alle beredeneerde kunstcritici steeds afdwingen, terwijl de hervormers zich door andere hervormers achteruitgesteld en verdrongen zagen. Het echte schoone verouderd nooit, omdat het eeuwig is en buiten den drang der tijden blijft. De kunststromingen vervallen de eene na de andere, omdat zij, aan het aardsche onderworpen, vooral van de grillen der mode van den dag afhangen. Wij kenden het classicisme,

het romantisme, het réalisme, het naturalisme, het impressionisme, het expressionisme, alle strekkingen die elkander opvolgden, de laatstkomende den banvloek over de voorgaande uitsprekend. Het echte kunststuk blijft recht, welk teeken des tijds het ook openbaart, zooals wij het verleden maand nog bestatigden op den verkoopdag der schilderijen van den markies de la Boëssière te Brussel, waar een historisch tafereel van Pourbus uit de 16e eeuw en een portret van A. Van Dijck, het eene over de 600.000 fr. en het andere over de 400.000 fr. verkocht werden.

Om dan onzen kunstenaar in volle waarheid te beoordeelen en zijn werk de plaats te gunnen welke het toekomt, stellen wij ons buiten alle strekkingen en allen invloed, en pakken zijn werk objectief aan, niets dan het tafereel en de bewerking voor oogen houdend.

* * *

In Karel Boom huldigen wij in deze bladzijden niet den schilder van menigvuldige kleine verdienstelijke tafereeltjes, die wij toch terloops zullen aanhalen om een volledig gedacht van zijn werk te schetsen, maar den eenigsten kunstenaar der Kempen, die, naast een anderen Kempenaar, Karel Ooms, ooit de groote kunst heeft aangedurfd. Hij prijkt in de rei der historie- en frescoschilders, die op onze dagen, om de ingewikkelde moeilijkheden van kennis, arbeid en onkosten, zoo zeldzaam geworden zijn. Wie zulke moeilijkheden te boven komt, wie de wetenschap en het talent bezit der teekening, samenstelling, koloriet, geschiedenis en oudheidkunde, wie een persoonlijkheid is en een volhardend temperament voedt om, in zwaren arbeid, een geheel van grootsch werk tot stand te brengen, die is zonder tegenpraak een groot kunstenaar. Zijn gewrochten, die schitteren in de zalen der stadhuizen van Antwerpen en Hoogstraten en der gerechtzaal van het kasteel te Turnhout, veropenbaren de groote kunst, waartoe in de voorgaande eeuwen beroemde schilders zich getrokken gevoelden.

* * *

Om het werk van Karel Boom in zijn midden te plaatsen, overzien wij in 't beknopt de talentvolle meesters die hem

voorafgingen. Sinds Giotto (1276-1337) de Arena van Padua, met afbeeldingen uit de geschiedenis van O. L. Vrouw en Christi - Passie versierde, en op de muren der bovenkerk van Assise geheel de geschiedenis van St. Franciscus ontrolde, en ze nog dramatischer voorstelde in de H. Kruiskerk van Florentië, schitterden niet alleen onder de machtige bescherming der Pausen, in de 16e eeuw, de fresco- en historieschilderijen van een Michel-Angelo en een Raphaël, maar vertoonden zich, vooral in ons België der 17e eeuw, aan de wanden van kerken, abdijen en vorstenhuizen, de grootsche meesterstukken van Rubens, van Dijck, Jordaens, Schut, Quellijn en veel anderen. Was het ook zoo niet in Frankrijk, in de 18e eeuw, in de paleizen van Versailles, Fontainebleau en Chambéry ? Uit de laatste jaren dezer eeuw en in het begin der 19e eeuw, kunnen wij nog niet in ons land de tafereelen van P. J. Verhaghen, Lens en Herreyns, en in Frankrijk, die van Delacroix, David en Delaroche bewonderen ?

* * *

Helaas, stilaan vermindert de echte kunstwaarde in deze tafereelen. De Fransche conventioneele, zooals David, begeesteren onze Vlaamsche schilders ; het groote vervalt in een prentafbeelding, theatrale verhouding en ontzielde kleurenpraal. De Belgische historieschilderschool van 1830 biedt ons zulk armzalig vertoonsel aan. Wel is waar daagden er kunstenaars van beteekenis op : N. De Keyser, Wappers, Gallait, Slingeneer, De Biefve, F. De Braekeleer, die gebeurtenissen uit de vaderlandsche geschiedenis, keurig en grootsch penscelden, maar die niet wisten te ontroeren. Met onderwerpen, op romantischen leest geschoeid, de poëzij der mijmerenden en verzuchtenden nazingend, brachten zij tooneelachtige, flauwe, waterige en onvaste stukken voort. Rond 1852 was het met sommige schilders iets wat beter gesteld. Hendrik Leys (1816-1869) veranderde zijn oude manier, trachtte naar waarheid ten koste van schoonheid, en kwam van het koude wezen, welk de school der klassiekers met haar strenge samenstelling kenmerkte, terug tot meer uitdrukkenere vormen, juistere gevoelens, beteren lichaamsbouw en warmere kleurschakeeringen. Hij plaatste het leven boven de antieken tot zijn uitgangspunt, zoo dich-

ter de oude Vlaamsche school toenaderend. Leys, zonder 'n groep te vormen, had menige bewonderaars, vurige discipelen. Rond hem schitterden J. Lies, Ch. De Groux, A. en J. Stevens, H. De Brackeleer, L. Dubois, die allen poogden meer waarheid, licht en leven in hun tafereelen te brengen ; van toen tot 1880 ging er een waar evolutie op in de school. Waarheidshalve moeten wij bekennen dat er in hun doeken nog wel wat op effekt berekende stemming schuilde, maar hun figuren waren over 't algemeen toch al levende wezens ; hun kleur schitterde al steviger, dieper, doorschijnender en warmer dan voorheen. Er was vooruitgang, maar nog geen volmaaktheid.

De Staat en de gemeenten bevorderden evenwel hetgeen men overeengekomen was de hooge strekkingen te heelen ; zij lieten hun officieele zalen met historische tafereelen versieren. Slingeneyer schilderde de zaal van het Hertogelijk Paleis te Brussel, De Keyser het voorportaal van het Museum te Antwerpen, Gallait de vertrekken van den Senaat. Doch machtiger en keuriger trad H. Leys op in de schilderijen van het stadhuis te Antwerpen, Cluysenaer in zijn decoratieve paneelen van den trap der Universiteit van Gent, Hennebicq in de groote tafereelen van het stadhuis van Bergen, Wauters te Brussel, Guffens te Kortrijk, A. De Vriendt te Brugge, enz. Een groote stap was vooruitgedaan in de uitstallingsklaarheid, verstandige samenstelling, opvatting van lokale kleur, nauwkeurige teekening, maar het driftig leven onthrak er nog eenigszins. Eenige schilders kwamen daar wel van terug en drongen dieper in de ziel hunner voorstellingen. Alma Tadema, Van Beers, Delperée, onze Kempische meester Karel Ooms, Mellery, Struys, van der Oudera, Julian De Vriendt, baanden nieuwe wegen. Zij werkten gewetensvol en verhieven ettelijk het genre zonder op het toppunt te geraken.

Zoo ging het ook met een der voornaamste leerlingen van N. De Keyser, Karel Verlat (1824-1890), na zijn terugkomst uit het H. Land. Met zeer bijzondere uitvoeringsvermogens begaafd oefende deze kunstenaar, die in zijn wording bij de voorafgaande periode aanschakelt en met Leys en H. De Brackeleer zich aan de romantische school trachtte te ont-

trekken, een gelukkigen drang uit op de Antwerpsche School. Hij veranderde de richting der «poncifs» van het traditioneel onderwijs en ontdekte meer neiging voor natuurlijke opzoekingen, voor uitheemsche gewaarwordingen, met een machtig gespierd en breeden horstelslag. Virtuoot van het palet, rijk aan koloriet, bewonderaar van het licht, maakte hij zich beroemd in het portretschilderen en de dierenafbeeldsels, zonder 't historisch gebied te verlaten. Bestuurder der Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen (1885), knap leermeester die met raad en daad zijn leerlingen bijstond, vormde hij vele goede schilders, waartusschen Claus, H. Luyten, De Jans, Brunin, Houben, Rosier, L. en P. Van Engelen, en vooral, den held die ons ophoudt, den Kempischen kunstenaar Karel Boom.

* * *

Nu wij het midden kennen waarin de kunstopvatting van K. Boom zich ontwikkelde, stellen wij U zijn persoon en zijne werken voor. De talentvolle schilder is in 1932 een man van in de zeventig. Schoon krachtig figuur met roosbleek doorschijnend wezen, een punthaartje en snor, prachtige kop waarin twee fijne oogjes flikkeren, die u observereen, doordringen en kracht uitspreken, en in volle gemoedelijkheid u aankijken met een zoet lachje om de lippen. Geen lange haren groeien op zijn schedel, maar netjes fijn in orde zijn zij met eenige zilverdraadjes doorweven en gewoonlijk met een malschen geblutsen feuterhoed bedekt. Zijn gestalte voert de middelmaat, eenigszins struisch, den Kempischen aard verradend. Zijn houding en tred zijn statig ; zijn gemeenzaam gesprek ligt vol sympathie en eenvoud, en stijgt tot geestdrift, wanneer hij over de kunst en de schilders van zijn jaren spreekt. Zonder de extremistische school onzer tijden af te keuren, wat wel zijn neiging tot vooruitgang kenmerkt, betreurt hij alleenlijk de zorgeloosheid der teekening en de overdrijving der blok- en blauwschildering van sommigen. Hij drukt zeer vrije en breede gedachten uit over kunst en kunstenaars en onthoudt zich immer van zijn eigen persoon te spreken en collegas af te keuren. Ootmoedig

en oprecht hartelijk meester bemint hij zijn geboorteplaats Hoogstraten en zijn Kempen, alhoewel jarenlange ingeburgde Antwerpenaar. Zijn gemoed komt vol als hij over den ranken St. Catharinatoren der Vrijheid en de onmeetbare heideviakten zijner streek spreekt. De jonge kunstenaars staat hij met wijzen raad bij. Boom, alhoewel academisch, is aan geen enkel kunstrichting verslaafd en borstelt vrij en onafhankelijk zijn eigen inspiratie. Uit zijn zien en uit zijn kennissen heeft zijn talent een methode opgebouwd die hem eigen is, die strookt met zijn kunst, met zijn doel, en die wij bij anderen niet aantreffen.

Zoo kenden wij den vromen man als wij menig praatje er mede aanknoopten in zijn atelier der Bolwerkstraat te Antwerpen. Daar werkt hij in een groot schildervertrek, met monumenteele schouw en breed zestieneeuwsch venster-raam versierd. Een sterk rubensachtig Christus-aan-het kruis, door hem in zijn jongelingsjaren geschilderd, beheerscht de ruime zaal, waar schetsen, teekeningen, schilderijen, die u de waarde van den schilder verraden, te midden van boeken, kleederen, mantels en ander schilderbenoodigheden in een « beau désordre » zich bevinden. Binnen in zijn huis ontwaren wij nog beter wie de meester is : een man an goeden smaak en orde, die zijn zalen zonder uitbundige praal heeft opgeschikt, kunstig geordend, degelijk ingeicht en met zijn geliefkoosde portretten en schilderijen heeft opgetooid.

Deze echtrasse kunstenaar werd te Hoogstraten, in « De Welgezinde » nevens het 16e eeuwsch gemeentehuis onder de schaduw van den monumenteelen kerktoeren, den 3 April 1858, uit R. Boom-Weyler, beiden Hoogstratenars, geboren. Zijn vader oefende aldaar het beroep uit van schilderbaas en smukte netjes in hout en marmer, wil en groen, de huisjes op van de Vrijheid en den omtrek.

De verfwinkel, de kunstgevel van het stadhuis, de reusachtige toren en het inwendige der kerk, welk een echt museum is, waar hij naar de mis en den catechismus ging, de lommerachtige boomenlaan, die in 't midden der Vrijheid de oude « via alta » zoo sprekend aanduidt, konden niet nalaten indruk te maken op den knaap die een ingeboren kun-

stenaarsziel bezat. Met voorliefde behandelde hij de verfborstels uit den winkel zijns vaders, en in plaats van druk zich toe te leggen op de studie, verkoos hij manneken en beeldkens voor zijn makkers te teekenen. Zijn vader trok hem wel eens met de ooren, als hij om nalatenheid in zijn lessen straf bij den meester had opgelopen, maar liet hem toch begaan in zijn tekeningsmanie. Eens kwam de reiziger van Mr. Thibaut uit Antwerpen, die de verven leverde te hunnent, en zag het manneken aan 't werk. « Ik zal u eens wat blaaskens met verf medebrengen, zegde hij, dan kunt ge kleuren schilderen ». Zoo gezegd zoo gedaan. Bij een volgend bezoek hield de reiziger zijn woord ; nu was Kareltje in zijn schik. Hij tekkende, kleurde zijn heiligen-beeldkens en boomen. Vader dit ziende gaf hem opdracht om de muren van zijn herberg « De Welgezinde » met talrijke voorstelling van gastronomischen aard op te luisteren. Zekeren dag landde een apotheker van Antwerpen, Mr. Donnez, schoonzoon van den gekenden schilder Dujardin, in Hoogstraten aan en stapte af in « De Welgezinde » als vriend des huizes. Fier toonde de vader hem de voortbrengsels van zijn zoon. De apotheker stond er verbaasd over en beloofde het jongelingsken aan zijn schoonvader te doen kennen. Deze besloot Karel naar Antwerpen te doen komen om verder te studeeren. Eenige dagen later, 14 jaar oud zijnde, vertrok 't manneken naar de stad van Rußens en van Dijk.

Hier legde hij zich op de studie toe, kreeg bijzondere lessen van Dujardin, woonde de klassen der gemcenteschool bij, door zijn oom Mr K. Weyler bestuurd, en volgde 's avonds de kursussen van de Akademie. Daar studeerde hij onder het beleid van Schaefels, Beaufaux, en behaalde eenige eerste prijzen. De bestuurder N. De Keyser kwam van tijd tot tijd de klassen bezoeken, maar hield zich weinig met de leerlingen bezig. Deze toestand veranderde wanneer Karel Verlat N. De Keyser opvolgde. Zoo majestueus De Keyser was, gedrapeerd in al zijn officialiteit, was Verlat eenvoudig en zonder opgeblazenheid, met zijn legendarische geuite broek, en hielp zijn leerlingen in al hun werken. Boom werd zijn bijzonderen vriend. Het laatste jaar trad hij als laureaat der schilderklas de school uit, waardoor hij een

atelier op de Akademie verkreeg. Weinigen tijd nadien huurde hij een bijzonder atelier in de Wijngaardstraat, eerstijds de werkplaats van J. Van Beers en A. Struys, onder 't dak, wat verre was een paleis te zijn, en ging voort met teekenen en schilderen. Daar penseelde hij zijn eerste groot werk « De Haagschool » en welk zulk een bijval genoot dat hij in de « Cercle artistique » werd aangenomen. Andere tafereelen volgden. De kunstenaar stalde reeds het een en ander werkje ten toon in verscheidene Tentoonstellingen der stad. K. Boom had toen zijn 21 jaar bereikt.

Onder de leiding van K. Verlat ging de jongeling met reuzenschreden vooruit, dank aan dezès voortdurende bescherming. Nu de Akademie hervormd was, vereenigde de bestuurder in een atelier zijn beste leerlingen : Louis van Engelen, Houben en Boom, met het inzicht het Instituut of Hooger Onderwijs van schilderkunst in te richten. Onnoedig te zeggen hoe deze vernieuwing K. Boom aanmoedigde in zijn werk, en hoe hij nu dichter bij zijn meester, van hem rechtstreeks van tijd tot tijd een nieuwe fingerwijzing voor zijn tafereelen kreeg. Hij schiep daar een « Christus aan het kruis » dat te Brussel in de gezamenlijke tentoonstelling der Akademie werd tentoongesteld en veel bijval verwierf. Onze kunstenaar nam ook deel aan den wedstrijd voor den prijs van Rome, doch mislukte. Dit verontmoedigde hem niet. Op aandrigen van K. Verlat schilderde hij een groot tafereel « België aan de Belgen » bijzonder gewaardeerd op de tentoonstelling te Gent en door Mr. Somers van Antwerpen aangekocht.

In 1880 kreeg bestuurder Verlat opdracht om een Panorama van Waterloo op de Keizerlei (nu Hôtel Weber) te Antwerpen te schilderen. Boom werkte er met zijn meester ijverig aan in gezelschap van Houben en Van Engelen. Dit belette hem niet intusschentijd andere stukken te malen : « het portret van baron G. Wappers » ten voeten uit (1881), « een Jufferportret », « de Opvoeding van azor », « een Weinig rusten », « In den Buiten », « Verboden doorgang » (1882), enz. Dit laatste stuk berokkende hem meer naam en werd zelfs voor de trekking der Driejaarlijksche Tentoonstelling van Schoone Kunsten te Antwerpen aangekocht.

Door zijn Panorama van Antwerpen verspreidde zich de roem van K. Verlat meer en meer in het buitenland. Hij kreeg twee jaar later een bestelling om een Panorama « Revue van San Stefano » te gaan schilderen te Moscou, in Rusland. De meester deed een nieuwen oproep tot zijn leerlingen. « Papa » Vinck en zoon, L. Van Engelen, Houben en K. Boom vergezelden hun bestuurder. Straf werd er gewerkt, maar ook gedurende vijf maanden wat armoede werd er uitgeslaan ! In al die ellende leidden de kunstenaars er een veel afgewisseld leven, wat karakter en ondervinding merkelijk vergrootte. Boom kwam zeer beproefd terug ; hij vestigde zich voor goed te Antwerpen. Gedenkenissen uit de Russische wereld kwamen nu wel eens op zijn schilders-ezel : « Landelijk gespan », « Kaartspelende jongens », « Russisch gespan », « Russisch wagen », waren schilderijen waarmede hij te Antwerpen, Gent en Brussel, sinds 1882 tot 1884, in verscheidene tentoonstellingen prijkte. Evenwel deed hij meer aan portretschildering, waarvan er veel welgeslaagde de salons van voornamelijk Antwerpsche ingezeten versieren o. a. de kinderen Moretus-Geelhand, Vincentelli Geelhand, Osy enz.

In 1885 trad hij in den huwelijken echt te Antwerpen met Juffrouw Josephine Verheyen, waaruit drie kinderen gesproten zijn, en begon nu een rustiger en vaster leven. Ditzelfde jaar werd hij tot leeraar aan de Akademie benoemd. Hij behaalde nieuwen roem met een groot stuk « Oud-gediende », na een ander schilderij van waarde afgewerkt te hebben : « Grootvaderspijp ».

Buiten den grooten bijval dien hij genoot verdiende hij nog menig medalies en onderscheidingen in verschillende tentoonstellingen. Hij zond aan de Driejaarlijksche Tentoonstelling van Antwerpen in 1891 het heerlijk door fijne harmonie zeer onderscheiden stuk : « eene moeder buigend over de wieg van haar kind om het te omhelzen. » M. Wilkens van New-York kocht het aan tegen een zeer hoogen prijs. Zoo ging K. Boom stil voort met als gemoedelijk vertolker van het huiselijk leven veel kunststukken op de markt te brengen, waartusschen wij vooral het prachtig tafereel niet mogen vergeten aan te stippen : « Buiten de mu-

ren der stad », welk door het Koninklijk Museum werd aangekocht, er werd uitgesteld, en den kunstnaam van K. Boom officieel bekrachtigde.

In 1904, bij de inhuldiging van de zaal der « Variétés » op de Meirplaats te Antwerpen, beproefde hij aldaar voor 't voetlicht van 't groot publiek te treden. Twee en dertig doeken werden er tentoongesteld. Alle kunstliefhebbers vereerden deze tentoonstelling met een bezoek en gingen verrukt het zaaltje uit, zooals de dagbladen van dien tijd het vermelden. De recensies waren buitengewoon loffelijk, en laat nu toe dat er wel wat overdrijving volgens gewoonte bij was, een zoo algemeene lofzuiging bewijst toch dat wij hier met ernstig werk te doen hebben. Beter dan hiervan een ontleding te geven, laten wij hier de kunstkritieken in hun geheel volgen :

« Een even bekwaam als anti-reclamezuchtig artist, Karel Boom, leeraar aan de Koninklijke Academie, heeft de nieuwe zaal der Variétés op de Meir, ingehuldigd. Naast het aantrekkelijke der kunsttentoonstelling, had Boom dus het voordeel, dat elkeen met de nieuwe zaal wilde kennis maken, en zoo komt het dat letterlijk heel Antwerpen zijne tentoonstelling bezocht heeft, die onder alle opzichten zeer merkwaardig mag heeten.

Want het algemeen dezer expositie staat boven het ordinaire ; ook Boom is geen jaarlijksch exposant en wat hij nu heeft tentoongesteld is de vrucht van oneindig veel werk, van een oprecht te bewonderen streven naar waarheid ; dat alles geeft blijken van veel smaak in de compositie, het verraadt den kolorist en het is van iemand die teekenen kan ; het onderwerp is daarbij niet ruw op het doek geworpen, doch bewerkt en bestudeerd tot in de bijzonderheden.

Boom houdt de tradities der oude Vlaamsche School in eere. Hij is Vlaming in zijn kunst, Vlaming in zijn koloriet, Vlaming in zijne voorliefde voor historische composities. Wij ontmoeten hier de schets van de schilderij Binnen de stadsmuren van Antwerpen in 1530, die wij in eene voorgaande Driejaarlijksche tentoonstelling zagen en die nu in het Museum van Antwerpen prijkt. Eveneens de schets van het gedeelte door Boom geleverd van de muurschildering in de trapzaal van het stadhuis, verbeeldend de inhuldiging der nieuwe handelsbeurs door het magistrat. In deze groote tafereelen heeft Boom blijken gegeven van een ongewoon talent van opvatting en eene grondige kennis der groepeerings.

Menig doek is in deze tentoonstelling te vermelden : zijn Triptiek zeer interessant van kleur ; de Vervaldag, ook eene vlaamsche schil-

derij, met veel kunst gepenseeld ; Mijmering, bevallige droomerige vrouwenfiguur ; Schoon aan zee, toonend dat de schilder niet ver te zoeken had om flinke meisjeskoppen op het doek te brengen en die ook in zijn Familiestuk zijn weergegeven ; last not least, het uiterst roerend Haar eenige Troost, voorwaar een der liefste rozen uit deze schoone gaarde.

Verscheidene portretten spreken van Boom's begaafdheid in dit genre ; het puikste is ongetwijfeld 't zittend portret eener dame, ware symphonie van groen in alle schakeeringen. Opgemerkt ook het portret van onzen Vlaamschen vriend, den archivaris Jozef van den Branden.

Onder de pastels verdient vooral vermeld te worden Rouw, eene vrouwenfiguur, onder de zwarte voile zeer fijn weergegeven.

Zooals men ziet eene tentoonstelling die de reputatie van Boom in onze kunstwereld aanzienlijk zal doen toenemen en voor dewelke hij oprechte gelukwensen verdient.»

(Het Handelsblad 4 April 1904.)

* * *

« In de nieuwe zaal der Variétés heeft genoemde kunstenaar eene merkwaardige tentoonstelling bijeengebracht. Al den lof dien wij hem verleden jaar als landschapschilder toezwaaiden, mogen wij hem als historieschilder, portrettist niet onthouden. Overigens, heer Boom heeft op onze critiek niet gewacht om palmen te plukken op kunstgebied.

De meester heeft de gavenverscheidenheid die men slechts bij enkelen aantreft en als bewijs van hoog talent mag gelden. Hij is een denker voorzeker die zelf gevoelt hetgeen hij wil doen gevoelen, een zeer nauwgezet oudheidkundige, die noch studie noch onkosten ontziet om zijne historische voorstellingen den passenden archaischen toon te verschaffen. Hij heeft zijne onderwerpen, en geen enkel der 32 tentoongestelde werken draagt eenig spoor van vermoeienis.

Zie met welk flink oog, met welke vaste hand die Dame V. (25) en dien Knaap (26) is gepenseeld. Dat is vleeschtoon en factuur van de allergezondste school.

Als groep is Familiestuk zeer verdienstelijk en is Heer X. (24) een pereltje van homogeniteit. (23) Mad. S. mag zich vleien een der beste portretten te bezitten die wij ooit in een Antwerpsch salon zagen. Dit groen lichteffekt zijnen invloed op tapijt, kleed en model latende ondervinden, is een dier meesterlijke invallen, waar slechts diepe ondervinding en lange studie aan kunnen.

Die Vervaldag is mild en waar van kleur, goed van plan en zonder gezochtheid voorgesteld. Al de détails zijn er, zonder eenige verwaarloozing of zonder eenig punt, waaraan bijzonder zorg wordt besteed. (13) Dat kind tegen die dichtbegroeide haag is heel vertreflijk verlicht en van gezonde lucht omringd.

In Haar eenige Troost, veropenbaart zieh de denker ; als gevoel 't best gelukt paneel ; een moederken met katoenen muts en kapmantel gekleed, is neergeknield aan Lieven Heers doornagelde voeten, en bidt, bidt denkelijk voor hare kleinkinderen. Als omgeving klimop en geraniums de bogen omkransend van een decor die de schilder denkelijk aan Plantijn's achterhof ontleende. Het is trefend en vol uitdrukking voorgesteld.

Men ga nu niet denken dat de ongenoemde werken geenen lof verdienen ; er zijn er nog bij tientallen die een bespreking weerd zijn in plaats van ecne opsomming zonder meer, zooals die muurschildering denkelijk voor 't gemeentehuis van 's meesters geboortedorp bestemd, waarvan wij den toon liever zien dan degene van het tafereel dat hij hier in fresco voor ons stadhuis inaalde. Verder die Schoon weer aan zee en meer andere. »

(Gazet van Antwerpen 7 April 1904).

* * *

«Le coup d'œil de la salle est admirable. Toutes les toiles exposées trahissent l'effort sérieux de l'artiste et font valoir, sous toutes ses formes, la souplesse de ses pinceaux, la correction de son dessin, la robustesse de son coloris, la bonne ordonnance de ses compositions. Tous les détails sont étudiés, minutieusement observés et rendus et ne nuisent jamais à l'effet général, à l'ensemble.»

(Le Matin, 3 Avril 1904)

* * *

«Par les œuvres que Charles Boom nous fait voir, il démontre à satiété un talent qui n'a plus besoin de commentaires. Il nous y fait largement revivre les victoires déjà obtenues par un artiste qui signa bon nombre de pages de toute première valeur, dont les vrais connaisseurs se sont toujours disputés et se disputeront toujours la possession.

Boom est en effet un peintre de tempérament solide, qui dessine vigoureusement et qui sait harmoniser le coloris. Sa facture est serrée, sa technique est raisonnée et il ne sacrifie jamais aux fantaisies malsaines qui, de nos jours, font échouer lamentablement tant de disciples de l'art.

Il possède surtout une compréhension exacte de la valeur des tons, et c'est pour cette raison que les infinis détails dont il orne ses créations ne sauraient guère l'effrayer comme exécution.

D'ailleurs dans l'interprétation même de ces détails, il conserve constamment une robustesse de touche qui les garantit contre toute mièvrerie.

Et c'est un point capital pour des œuvres comme celles de Boom où les figures jouent le premier rôle.

Dans ces œuvres-là il faut non seulement savoir dessiner et pein-

dre, mais encore savoir harmoniser, définir et exprimer des sentiments. »

(Le Nouveau Précurseur 4 Avril 1904)

* * *

« Boom est un peintre de figure, tout à fait consciencieux et méritoire, qui excelle à arriver à une grande vérité de rendu. Dessinateur et coloriste d'une rare autorité, ses toiles, en dehors de la beauté de la ligne et de l'éclat du ton, se recommandent par la force du sentiment qui y est exprimé.

Boom est un modeste ne vivant que pour l'art, suivant son chemin sans rechercher les succès tapageurs par le choix des sujets et le charlatanisme des procédés. Formé à l'école de Verlat, il sait où il va et de quelle façon il doit y aller. C'est un convaincu et un fervent des traditions de l'école flamande, qui ne déviara pas d'une semelle de la voie jusqu'ici parcourue pour mériter les louanges de la foule ; il lui suffit d'être apprécié d'une élite. Et il l'est incontestablement ayant, du reste, indépendamment de sa manière générale de voir et de rendre la nature, une qualité qui lui vaudra la popularité quand il lui plaira : la puissance de composition, l'exactitude du dessin, la richesse et la distinction du coloris. »

(L'Escaut, 10 Avril 1904.)

* * *

Al deze getuigenissen spreken luide dat wij hier voor geen gewoon kunstenaar staan, maar een die meester is in zijn vak en het publiek ontroert door zijn heerlijke scheppingen. Nadien exposeerde K. Boom nog zeer zeldzaam. De faam van den kunstenaar was bevestigd. Hij werkte gewoon voort, vandaag veel beter dan gisteren, want hij bleef niet stil bij zijn eerste manier van werken. Wanneer wij zijn eerste stukken en zijn laatste aanschouwen heeft hij sterk geëvolueerd en zich aan 't stijve Akademische onttrokken. Zijn laatste werken komen ons veel zwieriger en veel lichter, veel levendiger en kleurrijker, veel handelender en gemoedelijker voor. Ziet het portret van Baron Osy, welk de reeks der Gouverneurs van de provincie Antwerpen in een der zalen van het provinciaal Hôtel aanvult. Het is wel een der schoonste van die daar prijken. En wanneer wij onlangs nog zijn atelier bezochten en daar een tiental keurig afgewerkte stukken, buiten zijn zoo prachtige studiën voor de groote muurschilderingen van Hoogstraten en Turnhout, te zien kregen, dan stonden wij stom voor die echt levende

koppen, die harmonische teekening, dat schitterend koloriet die heerlijke samenstelling, dat innig leven dat er uit borrelde. De twee groote triptieken : « De Iedige Stoel » en « Oude huizen rond St. Jacobskerk te Antwerpen », zijn diepgevoelde meesterstukken ; « het portret eener Juffrouw » is rijk van kleur, bezielend en gelijkend ; « In het Atelier », modern opgevat, is in een helderen en warmen toon geschilderd ; « de tombe van graaf de Lalaring in de kerk van Hoogstraten » komt magistraal en grootsch voor ; « de protestantsche kerk van 't Ginneken » is krachtig van teekening en licht ; de reeks studiekoppen schitteren van karakter en leven ; « zijn vader in den canapé » is prachtig van stoffeering, kleur en gemoedelijkheid ; « zijn eigen portret voor den schildersezel » is een der fijnste stukjes die wij van den meester kennen.

Maar genoeg. Wij willen niet langer ons bij die kleine kunst ophouden en gaan over tot de drie bijzonderste werken van groote kunst uit zijn bloeitijd dagteekenend, die Boom als historieschilder in volle daglicht plaatsen, die bij elke prestatie nog tot lossere werking voert, en zijn kunstroom voor ceuwig zullen vaststellen : de historische tafereelen der trapzaal van het stadhuis te Antwerpen, der zalen van het stadhuis te Hoogstraten, en der gerechtzaal van het justiciépaleis te Turnhout.

Na zulk verdienstelijk leven, dat wij hoopen nog niet afgeloopen is, geniet de kunstenaar in 1932 een welverdiende rust als eere-professor van het Academisch korps, houdt zich als bestuurlid van het Koninklijk Museum van Schoone Kunsten te Antwerpen met het groote huis der Kunst bezig, en draagt waardig de onderscheiding van Officier der Leopoldsorde, waartoe Z. M. de Koning hem bevordert heeft.

* * *

Op aandringen van den schepen F. Van Kuyck, een kunstenaar, en den bestuurder der Akademie A. De Vriendt, besloot de stad Antwerpen, in 1898, de historieschildering nieuwen luister bij te zetten. Zij zouden beginnen met de muren der trapzaal van het stadhuis met tafereelen uit de Antwerpsche geschiedenis te laten versieren, onder de alge-

meene leiding van De Vriendt. Vijf kunstnaars werden er mede gelast : De Jans, Houben, Farazijn, Piet Verhaert en Karel Boom. Onze kunstenaar bevond zich dus in een machtig gezelschap. Hij stelde al in 't werk om voor zijn knappe confraters niet te moeten onderdoen. De ontwerpers legden hem op : « De inhuldiging der Beurs in 1230 ». Met al de krachten zijner kunstenaarsziel zette hij zich aan 't arbeiden, en voltrok zijn grootsch tafereel, welk met eer prijkt tusschen het werk zijner vrienden. Zijn voorstelling onderscheidt zich door een welgeordende samenstelling en een welverzorgde uitvoering. Het historisch feit ontrolt er zich schitterend te midden de levende belangstelling der bijwoonders.

* * *

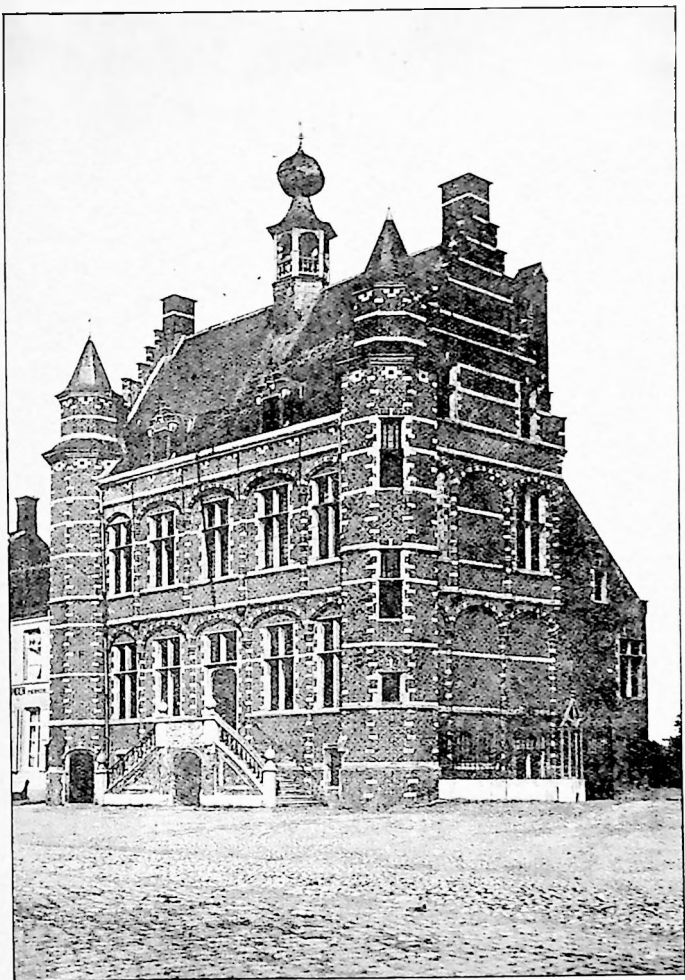
Een werk van grooteren omvang en met meer brio en liefde uitgevoerd is de muurdecoratie der zalen van het stadhuis zijner geboorteplaats, Hoogstraten. Deze uitvoering werd hem door den Gemeenteraad eenstemming in 1903 opgedragen. Met taaien iever en ware geestdrift zette K. Boom zich met archivaris Adriaensen aan 't instudeeren van zijn onderwerp, dat voorname gebeurtenissen uit de geschiedenis der Vrijheid in de 16e eeuw moest uitbeelden. Welke heerlijke brok geschiedenis, vooral gewijd aan de handeligen van den eersten graaf Antoon de Lalaing, uit wiens tijdvak de monumenteele getuigen van kerk en stadhuis, zoo kostbaar voor de opsmukking der schildering, nog bestonden ! De handvesten van het archief werden uitgepluisd, de geschiedenis van het tijdvak grondig bestudeerd, de wetenschap van het kostume uit dien tijd aangeleerd, de iconographie der nog overgebleven monumenten bijeengebracht, daarna denken en toetsen, en dan aan 't krabbelen en teekenen van personages, groepeerings, handeling, voorwerpen enz. Daaruit ontgroeiden kleinere en grootere schetsen in 't zwart en in kleur, en eindelijk het groote doek waarop het afgemaalde tafereel zich in al zijn heerlijkheid ontrolde. Wij laten hierna de verscheidene meesterstukken volgen zooals ze van 1905 tot 1923 geplaatst werden.

Bij het binnenkomen van het stadhuis treffen wij in het

voorportaal een gansche reeks portretten aan, van Antoon de Lalaing, eerste graaf van Hoogstraten in de 16e eeuw en diens gemalin, Elisabeth van Culemborg, de heeren van Hoogstraten der 15e eeuw, Frank van Borsele en Jan van Cuyck, Filip de Lalaing tweeden graaf van Hoogstraten en diens gemalin Anna Van Renneberg.

De feestzaal binnentredend bewonderen wij ten eerste het prachtige groot tafereel der aanbidding van de ontwerpen van kerk en toren aan het grafelijk echtpaar door den vermaarden bouwkundige Rombout Keldermans in 1524, terwijl wetgeleerden en schrijvers verklaring nemen van de gift. Bezijden de gothicke schouw bevinden zich twee andere samenstellingen van kleineren omvang, waarvan de eerste wijst op het feit van 1210, wanneer Hendrik I, hertog van Brabant door zijn afgevaardigde een keurbrief laat aflezen aan de verzamelde poorters, Hoogstraten tot den rang van vrije stad verheffend ; de tweede, Jan van Cuyck voorstelt al de voorrechten der Vrijheid in 1391 bevestigend. De muur van den ingang der zaal vertoont insgelijks twee onderwerpen. Het eerste stelt voor, de kroning van Antoon de Lalaing in 1518 tot eersten graaf van Hoogstraten in den wijdschen dom der St. Gudulakerk te Brussel, en in het tweede bemerkt men nogmaals graaf de Lalaing de instelling van de rederijkkamer 't Eglantierken in 1534 voorzittend. Een paneel van kleineren omvang, voorstellend den bouwkundige Keldermans bij de oprichting van 't Raadshuis in 1530, voltooit die hoogst kunstrijke samenstellingen.

In de raadzaal daar tegenover vertoonen zich de twee groote tafereelen : 1. de vergadering der H. Grafridders in de kerk van Hoogstraten, op 26 Maart 1558, en 2. de St. Jorisgilde de St. Sebastiaansgilde ontvangend, die in 1551 zegevierend van 't Landjuweel uit Leuven terugkeert. Twee anderen van minder breedte prijken daarnevens : 1. de vrijmarkt van Hoogstraten in 1560, en 2. de vleeschhal onder 't stadhuis in de 16e eeuw. Een klein tafereel tusschen de vensters geplaatst in 1923, Weven-spinnen, verbeeldt een oude man op 't weefgetouw, waarnevens zijn vrouwtje aan 't spinnen zit, de nijverheid der plaats. Tegen den ouden schoorsteen hangt een gezicht op Hoogstraten in 1564, ko-

HET STADHUIS VAN HOOGSTRATEN

pij door K. Boom gemaakt naar een oude schilderij uit de bovenzaal van 't stadhuis.

Uit dankbaarheid voor het voltooien dezer kunsttafereelen deed 't gemeentebestuur, boven de deur der archiefkamer in den gang, in half verheven beeldwerk, het bronzen borstbeeld van den kunstenaar plaatsen, prachtwerk van Josué Dupon, uit Antwerpen.

Deze kostelijke groote samenstellingen der geschiedenis van Hoogstraten, een open boek voor eenieder leesbaar, zijn in wasschildering op doek geschilderd en zoo op de muren vastgemaakt. De meester zwoegde er twintig jaar aan met de ijverigste werkkrachten van zijn uitmuntend talent. In al de paneelen vertoonen zich de personages in zestien-eeuwsche kleedij ; al de toehorigheden dragen het karakter van hetzelfde tijdstip. De uitstekende hoedanigheden kenschetsen zich vooral in de welgelukte en trouwe historische weergeving der gebeurtenis, de sobere en toch krachtvolle behandeling van het onderwerp in een rijke doch stille kleurgamma, welke Boom eigen is, en vooral in den onderlingen samenhang der onderscheidene schilderijen. Hoogstraten mag fier gaan op haar standaardwerk en op haar inboorling. Door hem zal de naam der aloude Vrijheid met gouden letteren in de kunstgeschiedenis schitteren en menig raadshuis der grootstad voor haar moeten onderdoen.

De commissie van monumenten en vele voorname kunstenaars zongen hoogtijl over het werk van K. Boom. De dagbladen o. a. *Le Matin*, *La Métropole*, *Le Nouveau Précurseur*, *La Presse*, *Het Handelsblad*, de *Gazet van Antwerpen*, de *Kempenaar van Turnhout*, enz., zoowel als de kunsttijdschriften, *Tekné*, *De Kunstbode* o. a. loofden eenstemming deze prachtige verzameling. Het zij ons voldoende een uittreksel uit een der bijzonderste kunsttijdschriften « *La Fédération artistique*, Bruxelles 18 Février 1906 » door een voornaam kunstcriticus E. L. De Taeye, er van te laten volgen.

«Ce travail se greffe sur l'évolution de la grande peinture monumentale à Anvers — celle qui a été renouvée en quelque sorte par Albert de Vriendt qui fut prié — on se le rappelle — de diriger la décoration à fresques du hall de l'hôtel de ville de la métropole.

C'est au cours de ces peintures que Ch. Boom, qui y peignit le panneau de l'Inauguration de la Bourse, eut la première fois l'occasion de sortir du domaine trop étroit à l'exploitation duquel (c'est le mot) la plupart des artistes anversoïis bornent généralement leur activité. L'effort fut grand mais fécond et il constitua une excellente école. Le travail de Hoogstraeten est le fruit de cette initiation et l'artiste s'y est consacré avec d'autant plus d'amour qu'il est originaire de cette ville. Le même esprit a présidé à la conception des sujets, à leur style, à leur âme, à leur mise au point ; mais on y discerne les avantages d'un talent déjà plus sûr de lui-même et plus individuel. C'est encore le même souci d'une archéologie sérieuse sans méticulosité inutile. C'est enfin la même méthode rationnelle dans le mécanisme du travail technique dont l'auteur est parvenu à tirer le meilleur parti possible.

La simplicité sera la qualité principale de l'œuvre. Le peintre a rêvé des compositions d'un aspect digne et reposé, nullement «mannequinées». Il a cherché surtout à éviter l'apparence théâtrale et cette confusion si fréquente, si déplorable, entre un thème, toujours digne de l'Art, et son interprétation sous forme de simple image à prétentions archéologiques, toujours banale, elle, sinon mesquine. L'auteur a compris que dans ce genre de travail d'une nature si particulière, le souci de l'éblouissement de la couleur doit disparaître devant celui de la recherche du caractère et de la synthèse des lignes. Il a aussi évité le douxereux, le tendre cher à certains anversoïis. Et il a bien fait.»

* * *

Nauwelijks was het groot werk van Hoogstraten voltrokken of er was spraak aan den gevierden kunstenaar opdracht te geven een dergelijk monument voor de stad Turnhout op te trekken.

Het oud middeleeuwsch kasteel, eens het verblijf van heretogen en prinsen, het Hof van Turnhout genaamd, was in de 19e eeuw vervallen en in een gevang herschapen. Dank zij den Gouverneur Graaf de Baillet-Latour kocht de Provincie het in 1908 van de stad af en hervormde het onder de kundige leiding van den provincialen bouwmeester J. Taymans tot een der heerlijkste justiepaleizen van het land. In 1921 was de herstelling voltrokken en werd het plechtig door den Gouverneur Baron van de Werve en van Schilde ingehuldigd. De groote verhoorzaal was in een prachtige ruime zaal der Renaissance opgesmukt. Sierlijk van stijl ontbrak er de decoratieschildering om er waarlijk dat voor-naam uitzicht aan te geven dat indruk op de daar aanwezige

WANDSCHILDERIJ DOOR K. BOOM
IN HET STADHUIS TE HOOGSTRATEN :
« HET EGLANTIERKEN »

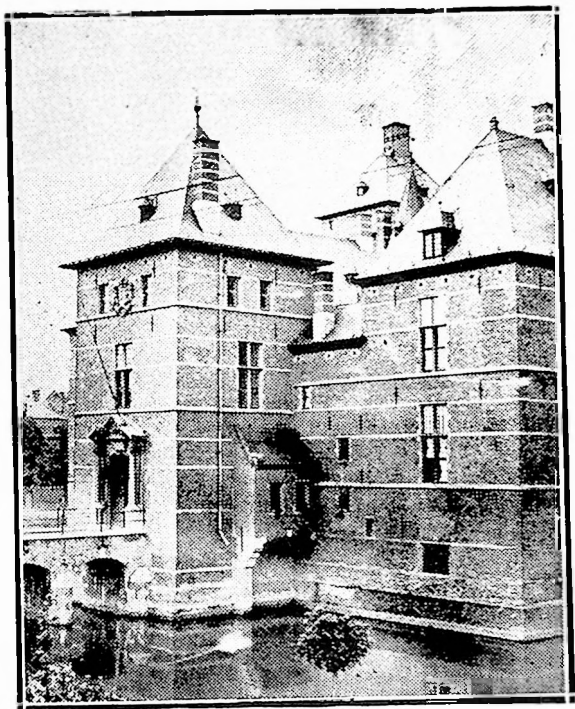
gen moest maken. De Provincie gelastte den kunstschilder K. Boom met het vervaardigen der historische paneelen, die in overeenstemming moesten staan met den stijl en met het gebeurde in deze zaal. De geschiedenis van het gerecht te Turnhout werd uitgekozen. Wij stelden ons ten dienste van den kunstenaar, doorpluisden het stadsarchief en kwamen met hem overeen om eenige rechtsgebeurtenissen uit het tijdvak der 16e eeuw, wanneer de landvoogdes Maria van Hongarië in Turnhout verbleef (1545-1556), op doek te brengen. Het was wel de schitterendste periode van Turnhout's geschiedenis, als deze voorname koningin, gouvernante, weduwe van Lodewijk van Hongarië, in 1545 de Heerlijkheid Turnhout als belooning van haren keizerlijken broeder Karel V ontving en met al de pracht der Spaansche mentaliteit op het Kasteel der Vrijheid haar hof hield. Aldaar ontving zij den machtigen keizer en andere vorsten en prinsen, onderhield betrekkingen met al wat groot was in den omtrek o. a. den graaf de Lalaing van Hoogstraten, den prelaat van Tongerlo, den onderdeken van het Kapittel, den Prior van Corsendonk, alsmede met den hoogsten adel van het land. Het oud kasteel werd herschapen in een vorstelijke woning, waar ook gelijk te Hoogstraten de beroemde bouwmeester Keldermans zijn hand aan uit stak ; het werd gestoffeerd met huisgerief van de kostbaarste meubelen, versierd met schilderijen van de beste schilders, verrijkt met een boekerij van zeldzaamheden en wetenschappen en omringd met een warande waar tusschen uitheemsche boomen en planten herten en reebokken dartelden, zich lavend aan springende kunstfontein. Als landvoogdes der Nederlanden was Maria van Hongarië het hoofd van het gerecht welk te Turnhout zetelde onder het voorzitterschap van den Schout Jan Hocns met zijn bedienden. In dit tijdvak werd dus het onderwerp der tafereelen gekozen. De meester zette zich met den vurigsten ijver aan het werk, bereidde zijn stof gelijk hij te Hoogstraten gedaan had en was gelukkig zijn zes groote kunstdoeken van 1928 tot 1932 te kunnen plaatsen.

* * *

Het eerste groot tafereel, een indrukwekkend « Christus

aan het kruis », hangt boven den schouwmantel verheven. Het Christusbeeld moet immers de zaal beheerschen daar waar de getuigen ten gerechte den vinger voor Hem opsteken om de waarheid te zweren. Het dient dus een indrukwekkend stuk te zijn dat cerbied inboezemt, het waarheidsgevoelen der getuigen treft en terzelvertijd medelijden afdwingt. Dit beoogde de schilder. Aan een niet verheven kruishout, laag bij de aarde, hangt de God-mensch, de armen breed uitgestrekt, het lichaam en de beenen getrokken, in een atmosfeer van stralend licht in 't donkere van Christus sterfuur, zijn medelijdenden en barmhartigen blik op de aanwezigen werpend. Prachtige figuur, vol grootschheid en zachtheid, zijn lijden met het lijden der plichtigen ineen-smeltend, geschilderd met forsche hand en met breeden borstelslag, in kleuren van goud en zwart in tegenstelling van licht en donker, die onvermijdbaar het oog op 't Christushoofd moeten vestigen en een hevigen indruk nalaten. Aan de voeten van het kruis ligt Magdalena, de zondares, waarlijk neergeklonken, badend in grieveude smart om haar zondig leven, en het hart van den Meester om genade en vergiffenis smeekend. Dit is het tafereel dat in zulke gehoorzaal thuis hoort en waarin de kunstenaar een gamma heeft gelegd die staat buiten de andere paneelen, in sterkere moderne opvatting, om meer de aandacht te vestigen.

Nevens de Vlaamsche Renaissance schouw, aan den rechterkant, staat ingelijst : **De Eedaflegging van den Schout Jan Hoens** ». Deze gerechtsman bekleedde het schoutenambt te Turnhout bij de komst van Maria van Hongarië. Hij was een edelman wiens wapenschild op zijn mantel prijkt : «van azuur met drie lambels van zilver, het eerste van vijf, het tweede van vier en het derde van drie afhangers, de eene boven de andere geplaatst.» Hij kreeg zijn commissiebrieven den 16 Juni 1542, waarschijnlijk denzelfden dag als hij zijn eed aflegde te Brussel voor den kanselier van Brabant Ridder Englebert van den Daele. Het is deze plechtigheid die hier wordt afgebeeld. De ceremonie grijpt plaats in een der prachtige zalen van het Paleis der Staten, behangen met tapijten en schilderijen, en verlicht langs een breed venster, waardoor men in 't verschiët de huizen der stad ziet. De

HET KASTEEL VAN TURNHOUT

schout, een statig en welgebouwd man van jaren, in rood ornaat met wit hermelijn afgezet gehuld, staat voor den kanselier, de linkerhand op de « Costuymen van Brabant » leggend en de rechterhand omhoog stekend om den eed te doen. Een klerk akt de eedaflegging op. De schout is vergezeld van zijn collegas uit Antwerpen, Herenthals, Hoogstraten, Arendonck, Gheel en Moll, in zelfde gewaad, en eenige genoodigden uit het Hof van Brabant. Alles is hier statig, rijk en majestueus naar gelang der omstandigheid. Een waas van grootschheid omwaadt het geheel. De uitdrukking der wezens van magistraten en omstanders verwijst naar het plechtig oogenblik, de eedaflegging, welk zich in alle stilte en eerbied ontrolt. De rijke stoffeering, de schemmerglansende kleurschakeering verheffen de toestanden en ontroeren tot gewichtigheid en majesteit.

Aan den linkerkant der schouw bewonderen wij het tweede paniel : « Ter Vierschare te Turnhout in 1548 ».

Een bende misdadigers maakten de omstreken van Herenthals, Wechelderzande en de geheele Kempen onveilig en stolen in de kerken van Gierle, Lichtaert en Groot-Zundert. Twee rabouwen daarvan waren door den schout van Turnhout gevangen genomen, in de vroente der Vrijheid opgesloten, eerst scherp « geëxamineerd » (gefolterd) en daarna legen hen « met rechte geprocedeerd » Zij verschenen nu ter vierschare op het vrijheidshuis, nadat de gezworen dienaar of « colff-dragher » den horen had omgedragen en aan al de kruisstraten geblazen en aangekondigd had « dat men vierschare bannen sal ». Geheel het gerecht, de schout Jan Hoens, de rentmeester Ambroos van Kinschot, de secretaris Huibrecht Walschaerts, de schepenen, Claes Knechts en Peeter van der Beken, de procureurs, de aanlegger, de verweerder, de vorster, de colfdragger, de cort-roede met de roede in de hand, de biechtvader, een kanunnik van Tongerlo, zijn aanwezig. De plichtigen in miserabele kleding bevinden zich ootmoedig, het hoofd neergebogen, voor den schout, die rechtstaande nevens den roeidrager zijn roede op de gevangenen richtend zegt : « ich verthoone mij teghens dese knapen ». De secretaris leest de beschuldiging af. Zij werden « gecondempneert ende verwesen om geëxe-

cuteert te worden metter corden » (opgehangen). Het volk welk daarrond achter de banken staat of zit, luistert met aandacht. 't Is dit oogenblik dat de kunstenaar heeft willen voorstellen in een streng en somber midden, waarvan hij de teekening heeft genomen uit een oude zaal der 16e eeuw van het kasteel Bosschenstein te Broechem, en zoo te Turnhout waarschijnlijk de schepenzaal op het Vrijheidshuis ook was ingericht. Boven tegen een balk prijken de wapenschilden van de landvoogdes Maria van Hongarie en van Turnhout. De schout is vol van zijn waardigheid, de colff-dragher met den horen in de hand luistert mijmerend naar de daging, de biechtvader, op het voorplan met het kruis in den arm, aanstaart met belang het wezen van den schout, een zittende vrouw in costuum van den tijd, die als getuige was opgetreden, overweegt haar gezegde. Deze vier figuren stevig geleeënd, best afgewerkt, van uitdrukking en houding bewonderenswaardig, zijn de schoonste uit dit tafereel. Hoe rijk het voorgaande paneel is, hoe sober is het deze, welk in de reeks een goed contrasteffekt te weeg brengt. De kunstenaar heeft zijn midden wonder goed begrepen en historisch uitgebeeld, de groepeerings best geregeld en als harmonizeering van kleuren een prachtig geheel verkregen met zijn witten kanunnik, waarop al de andere toonen in afdalende gamma ineensmelten.

Recht tegenover, langs den kant der intrede van de zaal, prijken drie andere tafereelen van niet minder belangrijkheid. In 't midden, boven den kop der Renaissance deur, wordt in 'n zaal van 't Kasteel de landvoogdes der Nederlanden, Vrouwe van Turnhout, « Maria van Hongarië het Gerrecht aanstellend » afgebeeld, nadat zij bezit der Heerlijkheid in 1545 genomen had. De landvoogdes op haren troon gezeten met de weduwekap op, zooals wij haar uit de portretten van Holbein kennen, en met den koninklijken mantel omhuld, is omringd van het gerecht, den schout, de schepenen, den secretaris, den rentmeester enz., alsmede van haar vertrouwelingen o. a. den abt van Tongerlo Arnold Streyters (1530-1560) haar raadgever, den onderdeken van het Kapittel Oliverius Libermi, den plebaan Walterus Den Weder. Zij leest uit den Codex « Constitutio

crimipalis Carolina » de formule der aanstelling. Het boek, waarin te lezen staat : « Justitia et veritate — Rectitudo actus » de bepaling van de veroordeeling, wordt vastgehouden door den schout, die terzelvertijd steunt op het zwaard der gerechtigheid. Op het achterplan ziet men door twee monumenteele vensters een zijkant van het kasteel. Op het voorplan staat, langs den eenen kant, de schildknaap der koningin met heraldischen wapenrok, waarop haar wapens prijken, steunend op een wapenbord met den Brabantschen leeuw, en langs den anderen kant, is een kanunnik van Tongerlo, in koormantel gehuld, de secretaris van den abt, die mijter en staf vasthoudt, voor zijn overste neergeknield.

Keurig en indrukwekkend roert dit tafereel door zijn samenstelling, uitbeelding, kleurenpraal, verhouding en soberheid. Het brengt ons terug tot voorname werken uit de Vlaamsche School. Minder ingewikkeld van personages als in de andere tafereelen heeft de kunstenaar beter zijn figuren afgelijnd en aan elk meer voornaamheid gegeven. Neemt de koningin, den abt, den schout, of den schildknaap, elk vormt een geheel van wonderbare schoonheid, die nochtans niet schaadt aan de eenheid, vermits allen gericht zijn naar het hoofdpersonage, de Koningin, die de handeling, de aanstelling van het gerecht, op haar concentreert. Het koloriet is rijker als in de andere paneelen. Niet de minste hort in groen of rood doet zich voor ; al de kleuren smelten keurig te samen. En nemen wij het tafereel in zijn geheel, dan onderscheidt het zich door de oorspronkelijkheid der samenstelling en de grootschheid der handeling.

Hier nevens, aan den rechterkant, hangt het tafereel van «Den Voetval» of geval van zoen.

De voetval was een verzoeningspleging door den misdadiger met de gehoonde familie, waardoor, in die christene tijden, de gekrenkte door een liefdadig gebaar hem vergiffenis schonk. Tot hier toe hebben wij in de Turnhoutsche schoutrekeningen van dien tijd geen enkel geval van voetval ontdekt, doch zeer dikwijls lezen wij er dat de misdadigers voor een schelmstuk van manslag of doodslag voor 20 of 30 Karolusgulden pointte of al zijn goederen geconfiskeerd werden, en remissie kreeg d. i. niet werd opgehangen, onthoofd

of verbrand gelijk het doorgaans voor groote schelmstukken gebeurde. Zou het nu te veel gewaagd zijn te gissen dat die remissie of genade verkregen werd na de diverse partijen verzoend te hebben ? Wij denken het niet, zulks was in den geest des tijds ; zoenbrieven zijn er alsdan met de vleet in de Kempen voor handen (1). Zeer waarschijnlijk is dit ook te Turnhout ten tijde van Maria van Hongarië op de gewone wijze voorgevallen. Ziehier hoe dat volgens de «Costuymen» plaats greep : « Ende ten bestempden tijd comt uyt eene camere daer naest, bequaem wesende, de misdadige in synen linnen laeckenen (in zijn hemd), bervoets ende blootshoofte, metten halm, dat is een stroyken, in syne gebonde handen, bloedts hoofte, soo wanneer dat sulcx is bij een arbiter overcommen, zijnde altoos geaccompagneert metten roedraegere hebbende de lange roede in zijn handt, ende over beyde seyden met een van de arbiters, blijvende stille staen ; ende daertegens overe, soo verre dat men den clerck geveuechlyck mach hooren spreken, staen de moetsuendere ende vrienden van den dooder syde, gecleet met rouwclederen, ende rouw cappruynen op hen hoofde, ende tusschen de partyen, ontrent drye ofte vier schreden jegens over den misdaedigen, staet den clerck, ende beghint de vrienden aen te sprekene ; liggende alsdan de misdadige op synne kniën, ende bidt oitmoedelyck de vrienden van den aflyvigen vergiffenisse, omme de passie ons lieffs Heeren Jesu-Christi wille, brenghende daertoe alle oitmoedige manieren van barmhertigheyt te bidden, soo hy best can, biddende ten lesten omme te hebben van de vrienden een teeken van barmhertigheyt » (2).

De kunstenaar stelde den voetval voor op den drempel van St. Pieterskerk, aan 't klokkenhuis. Op den achtergrond ziet men het oud Vlaamsch Renaissance Raadshuis in baksteen opgetrokken ; wat verder het Steentje of de Vroente (gevangenput) waar de misdadigers werden in opgesloten, eenige stappen van den ingang ter kerke gelegen. Een deel der Groote Markt rijst hier voor onze oogen op met vele

(1) Kempisch Museum, I, bl. 112, 136. — II, bl. 264.

(2) G. De Longé. Coutumes du Pays et Duché de Brabant. I, bl. 110.

Spaansche gevels in haar 16 eeuwse verbeelding. Op het voorplan gebeurt de Voetval. Bij de intrede der kerk staan de weduwe van den doode met haar kinderen en familie, vrienden en kennissen in rouwkleederen, de plebaan van het Kapittel enz., en tusschen de partijen, de arbiters, de roedragers met de lange roede in de hand, de oude vader van den misdadiger smeekend neergeknield, de secretaris en de schout met zijnen klerk. De misdadiger ligt in zijn hemd barvoets en bloothoofds, met den halm in zijn handen, op zijn knieën, voor de gekrenkte familie en bidt ootmoediglijk vergiffenis om liefde der Passie onzes Heeren. De lokale kleur wordt hier vrij realistisch weergegeven door het kader waarin de gebeurtenis plaats grijpt. De groep der familie en vrienden is keurig samengesteld; vooral treft ons de figuur van den misdadiger, die levendig in al de gevoelens zijner vernedering, geen theaterpersoon uitbeeldt, maar wezenlijk een rouwmoedig plichtige vertoont. Belang, nieuwsgierigheid, medelijden, ernst, droefheid, zijn zooveel gevoelens die werkelijk de omstanders aangrijpen en op hun wezens te lezen staan. De handeling en de geschiedenis zijn nauwkeurig weergegeven. De toets der schildering is buitendien warm van frissche gelukkig geharmonizeerde kleuren.

Aan den linkerkant van Maria van Hongarië vertoont zich het laatste tafereel, welke de reeks zeer wel sluit met het einde der gerechtigheid: de strafuitvoering of «Naar de galg» (1548).

De twee rabouten, die wij in het tweede tafereel voor den schout hebben zien staan, worden nu naar de strafplaats gevoerd. De schilder stelt het oogenblik voor dat in den namiddag de droevige stoet zich in beweging stelt. Langzaam voorafgegaan van een troep soldaten uit het garnizoen van het Kasteel trekt men den weg van Antwerpen op naar het Galgenveld, welk zich op de grensscheiding van Turnhout en Vosselaar uitstrekt. De belangstelling der nieuwsgierigen wordt hier door opgewekt en geschiedt dan ook de terechtstelling onder toeloop van volk. Het geheel concentreert zich op het moordenaarskarretje waarop de boosdoeners met hun biechtvader zitten. 't Is 't middenpunt waar een man nevens een breedgetakte eik ter zijde aan den weg staande naartoe

wijst. Hoornblazers sluiten den optocht. De stoet rijdt langs kronkelende wegen, die best de beweging bevorderen, en tusschen de zandholte sterker den groep doen uitkomen. Tencinde, op een kleine hoogte, staat te midden velden en struikgewas het galgenhuisje, een twintigtal jaren te voren, in 1523, volgens de plannen van Willem Zegers daar opgericht, waar binnen de muren de strafboom geplant was. Daar zal de scherprechter van Breda de misdadiger opknoopen. Indrukwekkend vertoont zich in een hoek rechts op het voorplan een zeer interessante groep bedrukte vrouwen, waar tusschen de moeder van een der rabouwen, welk als een synthesis van het geheel uitmaakt. Dit paneel is voorzeker een brok echte Vlaamsche kunst. Geen slaafsche navolging van oudere meesters, maar iet nieuws van eigen vinding, dat uitmunt door houding, samenstelling, en kleurentoon. Het landschap en de lucht zijn heerlijk. De beweging is hier buitengewoon levendig. Het tooneel treft ons gemoed in al zijn realisme en droefheid.

* * *

Deze zes panneelen vormen tot hiertoe het grootsche werk van den Kempischen kunstschilder Karel Boom. Hij zal zijn gewrocht nog voltooien met op de tusschenvlakken der muren de portretten der bijzonderste Heeren van Turnhout te schilderen, waarvan de wapenschilden reeds van boven prijken.

De decoratie der zaal werd onder toezicht van den meester uitgevoerd door den decoratieschilder Van Meurs uit Borgerhout, die een harmonieuse tonaliteit heeft weten te snappen en door zijn sierlijke motieven, in sobere doch rijke toonen voortgebracht, niet weinig heeft medegeholpen om de schilderijen van Boom heerlijk te doen uitkomen.

* * *

Voor dezen prachtigen kunstsamenhang staande kunnen wij de zaal niet verlaten zonder een synthesis op te stellen van het geen wij bewonderen. Mijmerend laten wij ons op een bank neervallen en herinneren hetgeen wij zagen, ons geheugen en onze indrukken toetsend aan de beginselen der kunstkritiek.

Wij denken eerst aan een principieel : de wetenschappelijke kennis van een kunstwerk, van zijn authenticiteit, zijn ontstaan, zijn inhoud, zijn techniek mag niet verward worden met het esthetisch welbehagen dat het verwekt, ofschoon het objectief intuïtief voelen en genieten feitelijk dikwijls van een zekere wetenschappelijke kennis afhangt. Zoo ook dient op het verschil gewezen dat ligt tusschen de historische en esthetische beteekenis van een werk. Wat de geschiedschrijver in de ontwikkeling van de kunst, waardevol heet, kan de kunstenaar minderwaardig vinden. Zorgvuldig dienen dus die waardeoordeelen van elkander gescheiden. Esthetisch genieten ter gelegenheid van een kunstwerk en het kunstwerk zelf genieten in zijn wezenheid zijn dus twee verschillende dingen. Het echte kunstgenot is trouwens aan de objectieve wezenheid van 't kunstwerk verbonden en moet zich schikken naar de essentie van het kunstwerk.

Om dan deze schilderijen rechtvaardig te beoordeelen, laat ons het werk van kunstschilder Boom objectief ontleden en ons ontdoen van de vooroordeelen en van de vooringenomenheid die zouden beïnvloeden en het oordeel ongegrond maken. Niets dan het werk en geen persoonlijkheid moet onze leuze luiden. Dit principieel vastgesteld, vragen wij ons nu af : zijn deze tafereelen « groote kunst » en is de meester daarin geslaagd ? Om daarop te antwoorden stellen wij twee vragen : wat is groote kunst en om daarin te gelukken wat behoefde de kunstenaar te verwezenlijken ?

Groote kunst bestaat wanneer het tafereel als onderwerp, vorm techniek, eenheid, harmonie, gevoelen, beantwoordt aan de verwachting en het doel. Is dit hier het geval ?

Als onderwerp. De kunstenaar behandelt een geheel, bestemd om in een gerechtzaal der 16e-17e eeuw te hangen en welk niet alleen moet dienen om de zaal te versieren, maar tevens een onderwerp daar te stellen dat in verband met de plaats en in voelen met de aanwezigen moet staan. Hij koos daarom het roemrijkste tijdperk van het gerecht alhier, welk een prachtige brok geschiedenis verlegenwoordigt en op rechters, getuigen en misdadigers diepen indruk zou nalaten. Inderdaad beziet de afgewisselde paneelen en wikt hun zede-

lijken invloed : de Christus aan het kruis spreekt tot het geweten van rechters en dienaars, van getuigen en plichtigen ; de Eedaflegging van den Schout en de Aanstelling van het Gerecht vermeederen het prestige van het magistraat en verwekken « noblesse oblige » eerbied en hooghouding ; Ter Vierschare verwijst naar de gevolgen van de boosaardige daad ; de Voetval onttrekt aan het hart leedwezen en vergiftenis ; Naar de Galg is de straf van de misdaad, die velen zal doen nadenken. Ziedaar dus het onderwerp meesterlijk uitgebeeld, dat zooveel gevoelens ontlokt die tot het hart spreken en indruk maken.

Als vorm. Dit is de wijze waarin de kunstenaar zijn gedachten gekleed heeft. Deze compositie met rationeel gegroepede figuren ter weergave van dezen brok rechtgeschiedenis was voor den schilder wat het opbouwen van een huis is voor den bouwmeester. Daar ontwaren wij den stijl, de verdeeling der plaatsen, de versiering, de afmetingen die den vorm aan het geheel zullen geven. De paneelen werden behandeld in den trant der zaal waarin ze moesten prijken en waarmede zij een geheel moesten uitmaken, dus in oude Vlaamsche Renaissance der 16e-17e eeuwen. Voor alles laat de kunstenaar zich door de werkelijkheid van den uitgebeelden tijd geleiden, kleedt zijn personages in de costumes van die eeuw, stoffeert de zalen met meubelen en sieraden uit het tijdperk en plaatst zijn tooneelen in een realistisch midden dat bestaan heeft te Brussel of te Turnhout. Elk groot figuur zeer verscheiden is een bepaald bestudeerd karakter volgens het ambt dat zij bekleedt, een handelend en denkend wezen dat schilders genie voor ons herleven doet. Kleine bijhorigheden zijn hier weg gelaten ; de hoofdpersonnages vervullen den grooten rol en trekken vooral de aandacht ; zij zijn edel en deftig getypeerd zonder in het theatrale of conventionele te vervallen. Ieder heeft zijn plaats, zijn handeling, zijn uitdrukking, sober rond het middenpunt geschaard, alzoo te samen een schoon geheel uitmakend. Ziet in dien pittigen vorm de personages uit Maria van Hongarië de Wet aanstellend, hoe prachtig die gegroeped zijn, hoe eenieder fier gekampeerd is ; welke grootsche houding de schout aanneemt bij zijn Eedaflegging; hoe uitdrukkelijk de groep is van

DE EEDAFLEGGING VAN DEN SCHOUT
JAN HOENS TE BRUSSEL

het voorplan uit Naar de galg ; welke nederige, ongedwongen pose de misdadiger aanneemt bij den Voetval. Daarin voelt men een algemeene waarde die u treft en meeslijpt. Elk tafereel heeft den vorm waartoe het behoort ; statig in de Eedaflegging en Aanstelling, gevoelig in den Voetval, zich bewegend in Naar de Galg, sober in De Vier-schare, gekampeerd in een bouwtrant, in een stoffeering of in een landschap, welk het onderwerp medebrengt. In al de tafereelen zijn de historische bijzonderheden en het tijdperk trouw in acht genomen zonder door anachronisme gestoord te worden. Alles beweegt zich in het kader van zijn tijd.

Als techniek. Dit werk is niet de gewone schildering op doek met verf en vernis, maar de verbinding daarvan met de wasschildering. Alzoo verkreeg de kunstenaar een mattere, zachtere, ineensmeltende tonaliteit die aan de frescoschildering grenst, zooals het voor deze paneelen behoort, op de muren gemaroufleerd (vastgeplekt). De teekening, het afronden der lijnen, zijn stevig volhouden, en maken niet de minste hoedanigheid van het werk uit. Zonder op perspectief te werken, wat in deze schildering niet past, vluchten de lijnen om en af in sierlijke golving, die elk sujekt een natuurlijke en bijzondere houding geeft, en voet en hand en wezen lenig naar elke omstandigheid doet roeren. De gerythmeerde actie beweegt zich alzoo zeer los hoe meer men haar beziet.

In deze paneelen had de kunstenaar rekening te houden van twee factoren der zaal die hem ongunstig waren : 1. de nog al zware architectonische Renaissance lijnen die schouw, deuren en vensters omringen en de wat hoogstaande vlakken, slecht verlicht, waarin zijn schilderijen moesten voorkomen. Hij kwam deze moeilijkheden te boven met sommige figuren grooter dan de natuur te malen, welke alzoo van beneden gezien ons den indruk van natuurgrootte geven en met het omstralend licht ons in de illusie der werkelijkheid laten baden. Ten tweede plaatste hij zijn gezichtspunt zeer hoog en bracht het algemeen effekt ondergeschikt aan het tegenover elkaar stellen der verschillende nuances. Daarbij drukte hij hier een individuele techniek uit, hem eigen, en die wij in deze paneelen sterker dan in zijn vroe-

gere schilderijen terugvinden : zijn werk is minder uitgepield, zwieriger en lossor, breeder geborsteld, dichter de decoratieve kunst nabij.

Als eenheid. Eenheid is een der groote hoedanigheden van schoonheid. Die eenheid komt alhier voor in het onderwerp dat voor doel heeft in een reeks pancelen een zelfde zaak te verhandelen : het gerecht. Al de tafereelen brengen tot dit te bekomen doel bij. Eenheid is er ook in het tijdvak dat zich ontrolt van het jaar 1542 tot 1556, waarna al de figuren, de kleedsels en het kader geteckend zijn. Van technisch standpunt uit is trouwens ook de artistieke eenheid wel onderhouden : de eene groep scheurt zich niet af van de andere, of de eene figuur schittert niet afzonderlijk boven de andere uit, maar alles is aaneen verbonden door kleurschaakeeringen of tusschenpersonen die alle hun plaats bekleeden of hun zending uitoefenen. Wat ook niet min tot sterke eenheid bijbrengt is het wel aangepast licht waarin de voorstelling schittert en haar tonaliteit verheft en aaneenschakelt.

Als harmonie. Als vorm en eenheid samenvloeien opgeleusterd door een krachtig koloriet en strenge teekening, dan ligt er harmonie in 't geheel. Wij twijfelen niet of zulks in deze tafereelen ontbreekt te midden kalme en bedaarde opvatting. Evenredigheid ontwaart men er in de uitdrukking en de beleving volgens de toestanden, evenredigheid in de handeling, evenredigheid in de schikking, evenredigheid in de kleuren. Het kleurenspeel vertoont zich in al de tafereelen verscheiden, warm, malsch, frisch en levendig, zonder nochtans dien schitterenden toon aan te werven die in deze schildering misplaats is. Alles is er sober maar rijk, verscheiden maar getemperd, in eene tonaliteitsafwisseling die den samenhang van kleuren wonder wel volhoudt. Zeer fijngevoelig is ook de lijn bij al de personages.

Als gevoelen. Geen groot werk of 't moet ontroeren ; het moet tot het hart spreken en gedachten uitlokken. Bij de intuïtie of de zinnelijke aanschouwing der tafereelen, gevoegd met de rede, moeten in ons zintuigelijke gewaarwordingen verwekt worden die iets voelen onderstellen. En hoe kan het anders zijn bij het zien dier uitdrukken figuren zoo b.v. in de Eedaflegging en de Aanstelling van het Gerecht, bij die

NAAR DE GALG

MARIA VAN HONGARIE
HET GERECHT TE TURNHOUT
AANSTELLEND

DE VOETVAL

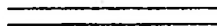
beweging in de schare van Naar de galg, bij die diepe droefheid in de groep der vrouwen in dezelfde schilderij, die tot ons diepste wezen spreken ! 't Is niet alleen de voorstelling die ons aangrijpt, maar de uitwerking van samenstelling en beleving, toon en houding, waar de kunstenaar zonder overdrijven alle oprechtheid in gelegd heeft, ons iets toont wat waar is en alle overdrijving blijft uitgesloten.

* * *

Ziedaar eene beknopte ontleding van het leven en het werk van den Kempischen kunstenaar Karel Boom. Wij hebben een diepere studie der paneelen van Turnhout's Justiciepaleis gemaakt, die ons meer dan andere aanbelangen, en besluiten dat wij hier ons bevinden voor een gewrocht van eerste gehalte dat voorzeker Groote Kunst mag betiteld worden.

Brengen wij ten slotte hulde aan den noesten werker, aan den grooten Kempischen kunstenaar die in allen eenvoud werkt voor zijn ideaal, hoogere kunst scheppen in alle schoonheid en waarheid, buiten alle roem of winstbejag. Wij Turnhoutenaars blijven hem dankbaar voor het prachtig meesterstuk dat hij aan onze stad geschonken heeft en verhopende dat hij zijn werk zal mogen voleindigen tot zijn meerdere eer en tot meerderen kunstrijkdom onzer aloude Vrijheid.

J. E. JANSEN.

Verzoening tusschen Ambrosius van Kyntschot en Adriaan Knechts (1550).

Ambrosius van Kyntschot is ongetwijfeld een der voornaamste Turnhoutenaren uit de 16e eeuw. Geboren in 1506, zoon van Hendrik en Barbara Zyken, huwde hij in 1533 Anna Gevaerts en had van haar 11 kinderen. (1) De eerste jaren van zijn huwelijk dreef hij groothandel in tijken, te zamen met Frans Knechts, een anderen Turnhoutenaar. Zij exporteerden in Engeland : in 1538 deden zij te Londen een zekeren Machtenhooft, koopman aldaar, vervolgen die hun geld voor geleverde tijken schuldig was. (2) Daarop is Ambrosius ambtenaar geworden, want in September 1537 vinden wij hem reeds als rentmeester van 's Keizers domeinen te Turnhout. Nochtans de zaak van den koopman van Londen was niet geëindigd en zelfs was er tusschen beide geassocieerden een proces gerezen vóór de schepensbank van Turnhout dat tot in 1550 nog niet uitgesproken was. Knechts moet terecht of te onrecht gedacht hebben dat Ambrosius hem te kort gedaan had ofwel dat hij door zijn grooten invloed het proces deed slepen. — Op een avond, het was den 25 April 1548, keerden Ambrosius en zijn vrouw, elk een lantaarn dragend, naar huis terug. Plots wordt de rentmeester van achter aangevallen door een onbekende die hem met zijn zweerd ernstig verwondt aan het voorhoofd en aan de rechterhand. De moordenaar vlucht en laat zijn mantel, muts en zwaard in den steek : maar men gelukt hem te ontdekken. Het is Adriaan Knechts, Frans' zoon. De jongeling betreurt zijne misdaad ; vrienden en magen komen er tusschen om een strafvonnis te ontwijken. En hier openbaart zich de praktische zin van Ambrosius alsmede zijne zielegrootheid. Adriaan zal de kosten betalen die de gekwetste

(1) Genealogische en heraldische bladen, 5e jaarg. 1 en 2. 's Gravenhage 1910, bl. 125.

(2) Stadsarchief Turnhout. Schepensregister n° 1003, op datum 6 Aug. 1538.

heeft moeten dragen : maar deze begeert niets voor de zedelijke noch stoffelijke schade die hem veroorzaakt werd en hij laat aan zijnen tegenstrever een akt van eeuwig pardon uitreiken. Hij verlangt echter dat het nog hangende proces tusschen Frans Knechts en hem vóór de schepenbank van Turnhout van den rol geschrapt weze, en bij aldien Frans Knechts gelooft dat hij te weinig heeft ontvangen in de afrekening tusschen beide handelsgenooten, dat dan zijn vader Claus Knechts, schepen van Turnhout, hem zal betalen wat hij nog denkt te moeten eischen van Ambrosius.

De rentmeester stierf betrekkelijk jong in het vaderlijk huis bij het Kasteel van Turnhout (1555). Het overlijden van dezen voornamen man, werd, zeldzaam feit, door den stadssecretaris in het scabinaal register van dit jaar geboekt.

Hier volgt de akte van verzoening.

3 April 1549 (1550 n. s.)

- Ambrosius van Kyntschot rentmeestere ende Adriaen Knechts.

Gecompareert voer Maximiliaen de Mombaere, stadhouder des schouts ende scepenen deser vryheyte van Turnhout nabescreven in properen persoon Adriaen Knechts met peeter Knechts zynen oom heeft bekendt zijn groote misdaet ende feyt dat hy geperpetreert heeft op Sinte Marcus dach anno XVc XLVIII in den persoon van Ambrosius van Kyntschot rentmeester onsheren des Keyzers ender der Coninginne in haer Majesteit lande ende vryheyte van Turnhout voerscreven; als dat de voerscreven Adriaen by avonde den selven rentmeester met zynder huysvrouwe eenen lantern voer hen hebbende nae huys gaende heeft zeer impetueuselyck ende violentelyck van achter stille swygent overloopte ende gewelt aengedaen den selven rentmeester met eenen sweerde oft ruytich gevende een wonde in zyn voorhoofd ende in zyn rechterhandt, zonder dat die voerscreven Adriaen hem enighsins heeft willen laten kennen, verlatende daer nae zijn sweert mantel ende benette, ende is alsoe onbekendt ewech gelopen latende den voerscreven gequetsten met zynder huysvrouwe opter straten staende etc. waer aen de voerscreven Adriaen bekendt zeer qualycken leelycken ende oneerlycken gedaen te hebbene, seggende tselve hem vut gronde zynder herten leet te zyne, ende dat hy van gelycken nyet meer doen en zal, biddende daeromme deur die liefde ende passie onsheeren Jhesus Christi onsen heeren God almachtich der justicien des voerscreven rentmeester ende zynder huysvrouwen hier aff genade ende verghiffenisse van misdaet ; ende zal die voerscreven Adriaen geven

ende betalen aen den voerscreven Rentmeester voer ennighe par-
 tven van costen ende interest by den selven ter saecken van desen
 geloden ende gehadt de somme van LXXII carolus guldens eens
 elcken Carolus gulden gerekent tot XX st. te betalen tusschen dit
 ende St. Jansmisse naestcomende VIII oft XIII daghen daer nae
 ombegrepen, ende zal die voerscreven Rentmeester gemoveert zyn-
 de tot misericordien ende ontfermaticheyt duer die liefste goids,
 zyns evenmensch, ende ter instantien ende beden van goeden luy-
 den, vrienden ende maghen ten beyden zyden, zonder zyn vleesch
 bloet smertte oft ennich gebreck dat die voerscreven Rentmeester
 daer aff gehouden heeft om ennich ghelt oft goed te willen vercoo-
 pen der voerscreven Adriaen tvoerscreven seyt vergeven ende ver-
 gheeft midts desen, voer nu ende tot eeuwigen daghen gelyck hij
 will ende begheert dat hem zyn misdaden vergeven wordden. Ende
 hiermede zal oeck doot ende geheel te nyete zyn gedaen alsulcken
 proces ende allet tgene des daer vut en de nae soude volghen ende
 dependeren, als hangende is ombeslicht voer den scepenen van
 Turnhout tusschen den voerscreven Rentmeester ende Frans en
 Knechts des voerscreven Adriaens vader, aengaende den different
 dat sy partyen hadden van eenen hueren beyden debiteure oft schul-
 denere geheyten Jan Machtenhooft engelsman coopman tot Londen
 ende Willem Hyntem zynre borghe voer nu ende ter eeuwigen dag-
 hon voer heurder beyder parteyen nacomelingen zonder argolist.
 Ende ten eynde van versekerheyte van desen is mede gecompereert
 Claus Knechts ende heeft hem sterck gemaect voer den voerscreven
 Franssen Knechts zynen sone ende heeft geloofd op hem ende zynre
 goeden haeffelyck ende erflyck als dat tvoerscreven proces ende
 questie daer vut geresen noch onbeslicht is ende zal blyven mits
 desen gesmolten doot ende te nyet, zonder dat de voerscreven Frans
 zyn sone zyn nacomelingen oft iemandt van zynen wegghen hier te-
 gens zal oft zullen moghen comen oft querelieren met recht oft buy-
 ten recht, oft ingeval des de voerscreven Franchois hier inne nyet
 te vrede en waere dat Claus Knechts tselve als zyn eygen schult
 zal betalen, des de voerscreven Frans opden voerscreven Ambrosis
 zal ter causen van desen sal moghen heyschende zyn. Gedaen ende
 gepasseert aldus onder condemnatie van vonnis ende recht met ma-
 nen sheeren met wysen van ons scepenen nabescreven over hen
 comparanten elcken int zyne respective personen kennende de voer-
 screven partyen ende comparanten respective hen voer versoende
 luyden voer nu ende tallen tyden, allen droch ende argelist in de-
 ser vulgesloten. Opten derden aprilis XVc jaer XLIX brabant sthyt.
 Daer by ende over waeren Zeger van Uden, Claus Meyenbosch, Pee-
 ter van der Beken, Bartholomeus Landt, Huybrecht Gevarts ende
 Goenvarl Hendrick Thecus scepenen der voerscreven vryheyte.

(Stadsarchief Turnhout, n° 1008, reg. van schepenakten 1548-1549).

A. GIELENS, Staatsarchivaris.

De Bijzondere Lagere- en Bewaarscholen te Turnhout in de 19^e eeuw.

(Uit den mond van het volk :)

Wanneer we den toestand van het lager onderwijs alhier nagaan, dan bestatigen wij dat de schoolbijwoning, in den loop der negentiende eeuw, erbarmlijk was. Het Stadsbestuur heeft dezen toestand meermalen aangeklaagd en betreurde het dat veel jongens niet ter school gingen, dat veel andere amper een of twee jaar de lessen volgden, om daarna op de fabrieken te gaan arbeiden. In 1830 had Turnhout een bevolking van 12.493 inwoners.

In 1930 zijn er voor 26 duizend inwoners 3406 kinderen in de verschillende scholen.

In het midden der 19e eeuw waren hier, te Turnhout buiten de stadsscholen, veel bijzondere lagere- en bewaarscholen. In ieder straat, in ieder poort zelfs, hielden zich een of meer personen met onderwijs bezig :

1) Heer G. Steenackers onderwees, rond 1850, mits betaling 87 jongens en 15 meisjes. 2) Heer Jeucker onderwees in de Kte. Gasthuisstraat, mits betaling, 35 jongens en 11 meisjes. 3) Heer P. G. Hendrickx onderwees mits betaling, 19 jongens. 4) De Kanonikessen van het H. Graf, onderwezen 110 meisjes, die betaalden en 55 meisjes kosteloos. 5) De begijn Reynwit onderwees mits betaling, 63 meisjes. 6) De begijn Van Aken gaf onderricht aan 70 betalende meisjes. 7) De juffrouwen Peeters onderwezen 36 meisjes mits betaling. 8) Het bestuur der Godshuizen gaf, op 't Begijnhof, onderwijs aan 27 meisjes die betaalden. 9) Heer Jan Luyts onderwees, mits betaling, 100 tot 200 jongens en meisjes. 10) Heer Stinus Eelen gaf les in de Luizenpoort. 11) Heer Joz. Van der Poorten deed school in de Kte. Begijnenstraat, en zoo nog meer.

Van dezen laatsten onderwijzer weet men in 't Oud-Man-

nenhuis te vertellen dat hij, als koopman slechte zaken gedaan had, in de Kte. Begijnenstraat een huisje met twee plaatsen bewoonde, en zijn leerlingen zelf lamp en petrol moesten aankopen, dat de meester wel eens met zijn klak rond ging in de klas en, voor de eerste centen, die er in terecht kwamen, jenever kocht.

Doch, meer bepaald wil ik spreken over de school van Janneken Luyts, die wel als de meest bezochte van deze soort scholen mag doorgaan. Wat ik van deze school vertel, weet ik van de dochters van Janneken en van zijn oud-leerlingen. Deze school was ondergebracht in 't Vianen, n° 1, een heel klein huisje ; doch daar de school fel aangroeide, verhuisde de familie Luyts algaauw naar de Kte. Gasthuisstraat, n° 44.

Achter dit gebouw staan thans twee werkmanswoningen. Vroeger maakten deze twee woningen één lokaal uit, van tien meters lang en vijf meters breed. De muren zijn twee meters hoog, doch in dien tijd was er geen zoldering aangebracht, zoodat het lokaal met pannen gedekt was. Deze waren met kalk bestreken. Vóór deze woningen heeft men nu een tuin, door muren ingesloten en met een poortje uitgevend op de Kte Gasthuisstraat. Deze tuin was de vroegere speelplaats der leerlingen. Het geheel was dus nog al geschikt voor onderwijsinrichting.

Janneken Luyts, de onderwijzer, werd te Turnhout geboren in 1813. Nooit had hij ter school gegaan. Wat hij dus van wetenschap en opvoedkunde kende, had hij van zijn ouders of van zijn eigen persoon. Janneken was boodschaplooper voor verschillende huizen in de stad ; hij had dus maar een armoedig bestaan. Wanneer hij 25 tot 30 jaar oud was, begon hij zijn loopbaan als onderwijzer.

In hooger beschreven lokaal brengt Janneken een zwart bord tegen den muur. In den bovenhoek prijkt geheel het alfabet in drukvorm op bordpapier. Enkele banken, zonder lessenaar, worden voor de leerlingen aangebracht. De leerlingen bezigen voor schoolgerief : lei en griffel, papier, pen en inkt, leesboekjes met het alfabet, Catechismus, Oud en Nieuw Testament. Dit alles is eigendom van den schoolmeester. Geheel het programma bestond in het aanleeren der let-

ters. Om deze aan te wijzen in het boek had Janneken een bout om kant te maken. Aan dezen bout bracht hij een scherp punt om de letters des te beter aan te toonen, nu in't boek, dan op 't bord. De letters waren in vakken verdeeld en 't ging er, telkens met de punt van zijn bout op bedoelde letter, van : a - b - c - d

a - b - c - d.

Wanneer de vier eerste gekend waren in't boek en op 't bord, en wanneer men ze op de lei kon schrijven, ging het verder :

a - b - c - d : e - f - g - h.

a - b - c - d : e - f - g - h.

En zoo verder, voor al de letters. Wanneer een leerling geheel den alphabet kon opzeggen, eerst a - b - c - d enz. tot het einde, en vervolgens, met het einde beginnend : z, y, x en ophoudend met c - b - a, dan had deze leerling den cursus bij Janneken Luyts geeindigd en hij ontving als belooning twee schoon blinkende geschuurde koperen centen.

Sommige leerlingen gingen dan naar de school van Mr Schools als de gebroeders Jan en Karel Debacker ; andere leerden dan op eigen kracht lezen. Zoo Jozef Lenaerts, uit het Oud-Mannenhuys, geboren alhier in 1865, en Jozef Beyens, uit de Zandstraat, geboren alhier in 1870. Deze twee personen hebben bij Janneken Luyts de letters geleerd en bleven dan weg. De ouders dezer twee jongens namen alsdan een abonnement op het Nieuws van den Dag, Brusselsch dagblad, waarin zij verder thuisleerden lezen.

Volgens dezen Jozef Beyens kunnen weinig personen van zijn ouderdom en rang lezen.

Bij Janneken kwamen jongens en meisjes ter school, van 3 tot 11 jaar oud. De grooten zijner leerlingen werkten gedurende den dag op de fabriek en kwamen dan van 12.30 tot 1 uur om de letters aan te leeren. Meester Luyts bracht het mei zijn school zoover, dat het getal zijner leerlingen soms naar de 200 steeg. Dan vond hij een goeden moniteur in zijn oudste dochter, die na eenige jaren onderwijs gegeven te hebben, naar het klooster ging en vervangen werd door de tweede dochter, Theresia. Janneken gaf dan les aan de groot-

ten en Juffrouw Theresia aan de kleinen, doch altijd in een en het zelfde lokaal.

Rond Paschen van het jaar 1868, bood men bij Janneken een groep leerlingen aan die in de school van Mr. Schools geen plaats vonden. Om dezen groep leerlingen in te schrijven tot het volgend groot verlot, wilde men Janneken 15 fr. geven. Doch, daar hij geen plaats meer had, moest hij deze jongens doorzenden.

In den zomer betaalden de leerlingen van Mr. Luyts zes centen per week en in den winter zeven centen : een cent meer om het klaslokaal te verwarmen.

Janneken dronk gaarne thee en had gewoonlijk een kruikje met dit vocht in zijn onmiddellijke nabijheid staan. Had hij eens goesting om een teug van zijn geliefd nat te drinken, dan deed Janneken juist of hij krampen had en telkens ging er een slok thee naar binnen. Ook zegt de man op de straat met Luyts zijn school spottend : « In de school van Janneken Luyts leert men den a. b. c. van achter naar voren ». Spuiters zijn er toch altijd geweest.

Met het oprichten van de vrije katholieke scholen alhier, in 1879, gingen veel leerlingen der school van Janneken Luyts naar deze scholen over, en zoo verminderde het getal zijner leerlingen gedurig, tot hij in 1883 het schooldoen liet varen. Van zijn klaslokaal miek Janneken een tweewoonst en verhuurde deze aan werklieden.

Zeker moet zijn school nuttig geweest zijn, want de Z. E. Heer Pastoor Deken der Stad kwam in 1884 aan Janneken vragen met zijn school voort te doen. Edoch, daar twee werkmanswoningen meer opbrachten dan zijn onderwijs, bleef Janneken bij zijn gedacht en de school van Janneken Luyts had gedaan.

In 1889 stierf de brave man.

De school van Janneken Luyts mag wel doorgaan als type dezer soort scholen, waar min of meer aan lager onderwijs gedaan werd. Doch, nu zijn er nog andere inrichtingen, waar alleen aan godsdienstonderwijs gedaan werd

De kinderen, die in dien tijd hun Eerste Communie deden op elfjarigen ouderdom, gingen eenige maanden of soms een

jaar voor dezen plechtigen dag, ter voorbereiding naar deze scholen. Zij leerden er de gebeden en de voornaamste punten van ons Geloof en onzen Heiligen Godsdienst.

Als meest typisch geval mag hier het volgende wel gezegd:

Op de fabriek, Etablissement Van Genechten, was, gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw een lokaal als klaslokaal ingericht. Men trof er enkel eenige lage banken, zonder lessenaar aan, waarop de leerlingen plaats namen, en een tafel, waarachter de lesgever zich bevond. De werkgezellen, die hun Eerste H. Communie moesten doen, vergaderden in voornoemd lokaal op den Donderdag van iedere week, van 4 tot 4.30 u., om hun voorbereiding voor de E. C. te ontvangen. De werklieden, die het H. Vormsel moesten ontvangen, kwamen te saam op dezelfde uur, Dinsdags van iedere week, om gereed gemaakt te worden tot het ontvangen van dit H. Sacrament. Elke les gebeurde dus onder de rusturen. Een meestergast gaf er het onderwijs. Hebben zich met deze taak opvolgenlijk gelast de meestergasten: Jan Janssens, Louis Verdonck, Jozef Looyens, Karel Verdonck en Jozef Nuyens. De Eerw. Paters Craenen, Van den Bergh en Diels van het Gezelschap Jezus, hebben er achterenvolgens toezicht over gehouden. Juffrouw Clémence Van Genechten ondersteunde het werk. Zoo had er op 1re Oktober van ieder jaar een prijsuitdeeling plaats. De leerlingen, die gedurende het afgeloopen jaar hun best gedaan hadden, ontvingen als belooning een trui, een broek, een hemd, een paar kousen, een paar zokken of een papieren zak kockskeus.

Hier en daar vond men nog personen, die zich met dit Godsdienst onderwijs bezig hielden. Zoo Toke Ven, in het Bekestraatje, waar voornoemde personen Jozef Beyens en Jozef Lenaerts en meer andere een jaar lang voorbereiding tot hun Eerste Communie ontvingen. In deze scholen brachten de Eerw. Paters Jezuiten ook regelmatig een bezoek.

Meer inrichtingen vond men, over geheel de stad verspreid die men aan onze tegenwoordige bewaarscholen mag vergelijken. Zoo Joke Lauwers, in de Kwakkelstraat. Mieke Driessen, op het einde der Otterstraat, Trees Van Luyck, in de

Lindekens, Mie Dierckx, in de Eigenaarstraat, Marie Geudens, in de Kie. Gasthuisstraat.

De lage zitbankjes, die Mie Dierckx in de Eigenaarstraat voor haar leerlingen gebruikte, zijn over een paar jaren, als brandhout, opgestookt.

Van Marie Geudens weten Karel Verdonck, uit de Prinsensiraat en Constant Meeuwis, uit het Oud-Mannenhuis te vertellen dat haar leerlingen 's Maandags enkele centen als schoolgeld moesten medebrengen ; en dan werd er gezongen:

Mie Geut, Mie Geut
Is altijd ziek,
Maar 's Maandags niet,
Als ze centen ziet.

Van deze Marie Geudens weet de dochter van Janneken Luyts ook nog te vertellen dat zij des nachts altijd vizioenen had, van heiligen en engelen, en dat zij deze vizioenen op dramatische wijze aan haar leerlingen wist mede te deelen.

Naar deze soori bewaarscholen leidden onze Turnhoutse moeders hun kinderen, van zoo gauw ze loopen konden. Zij brachten ze hier heen om vrij te staan, om hun huishouden gemakkelijker te kunnen beredderen, meer nog om op het kantkussen wat centen te verdienen. Zeker, de kleintjes waren bij deze meesteressen goed bewaard en ze leerden er godvruchtig bidden.

Al deze privaat inrichtingen van lager- en bewaarschool-onderwijs zijn verdwenen rond de jaren 1880-1890.

De schoolwet van 1879 had er veel schuld aan. Want zie : de eenige gemeente jonschensschool in de Nieuwstraat telde in het jaar 1878-79 juist 412 leerlingen. Na 1879 bleven er nog amper 30 leerlingen en toch telde de nieuw opgerichte katholieke jongensschool ruim 600 leerlingen. Evenzoo ging het met de meisjesschool. Van waar kwamen opeens al die leerlingen ? Gedurende het groot verlot van 1879-1880, had men door geheel de stad een geweldige propaganda gevoerd voor de nieuwe opgerichte katholieke jongens en meisjesscholen, zoodanig dat we de voornaamste private school, die van Janneken Luyts, zien ledig loopen

en in 1883 zien verdwijnen. Evenzoo moet het met de andere private inrichtingen toegegaan zijn, want na 1890 hooren wij er bijna niet meer over gewagen.

Na enkele jaren zien we dan dat beide Katholieke jongens- en meisjesscholen elk meer dan duizend inschrijvingen boeken.

Toch blijven de fabrieken der stad nog een grooten invloed uitoefenen op de schoolgaande kinderen. Zoo besta-tigen wij dat er in 1912, in de gemeente jongensschool 36 leerlingen van 11 jaar ingeschreven waren. Deze 36 jongens bleven school gaan tot daags voor hun Eerste Communie, 14 dagen voor Paschen. Daags na dien dag stonden er 34 van de 36 op de fabriek. Dat was een algemeene toestand, die duurde tot 1914, wanneer het onderwijs tot 14 jaar verplichtend werd. De onderwijzers waren algemeen van gevoelen dat die schoolplicht hier een fellen strijd met de ouders ging onketenen, doch neen, de oorlog brak uit, er was geen werk meer, en de ouders waren blijde hun groote kinderen naar de school te mogen zenden. Er kwamen zelfs jongens van 15 jaar oud ter school.

Bij deze studie behooren wel de opmerkingen en anekdotes door sommige oudjes gemaakt, wanneer zij over hun vroeger schoolleven ondervraagd worden.

In den zomer van 1930 heb ik een paar bezoeken aan het Oud-Mannenhuys, hier te Turnhout, gebracht.

Ouderlingen, buiten Turnhout geboren en opgegroeid, kunnen lezen. Zoo een Brusselaar, die regelmatig zijn dagblad ontving en las ; zoo nog, Frans Antonissen, te Merksplas in 1859 geboren. Met de Turnhoutsche oudjes is het ellendiger ; kunnen niet lezen ; Hendrickx Jaak, in 1842 geboren, Van Loco August, in 1846 geboren, Bievings Korneel, in 1852 geboren, Van de Ven Louis, in 1857 geboren. Lenaerts Karel, in 1860 geboren, Simons Florent, in 1860 geboren, Devocht Jan, in 1865 geboren, Meeuwis Constant, in 1868 geboren, August Hens, 72 jaar oud, Piet Deckx, 78 jaar oud, Jan Christiaensen, 72 jaar oud, Alf. Van Gisbergen, 80 jaar oud. Jan Van Gool, in 1859 geboren, heeft bij 't leger een weinig leeren lezen.

Twee werklieden, daar toevallig, als metserdieners, aan den arbeid, de eene in 1880, de tweede in 1890, geboren, kunnen noch lezen, noch schrijven. Zoo gaat het met bijna al de mannen. Met de oude vrouwkens is het nog droeviger gesteld. Aan de zestig grootste leerlingen der school, onder mijn bestuur, vroeg ik hoeveel vaders en moeders niet konden lezen : er waren 5 vaders en 20 moeders ; en ze zijn rond de 40 jaar oud.

Maar, Mijnheer, zei me Louis Van de Ven, hooger vernoemd, hoe wilt ge dat we kunnen lezen ? Zeven jaar oud stond ik reeds op de fabriek, aan 0.15 fr. per dag, en dat van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Van zes of zeven jaar af, wierp een ander oudje er tusschen, gingen wij allen naar de fabriek.

Daarbij, vervolgde Louis Van de Ven, wij hadden geen geleerdheid noodig. Gelijk de rijken het ons zegden, zoo was het. Stonden wij, eenige werklieden, op straat te praten, en zagen wij in de verte een koe aankomen, dan was die koe bij ons allen natuurlijk een koe. Maar kwam er toevallig een heer langs ons, die zei dat het een geit was, dan was die koe bij ons allen een geit.

Begon ik dan ongeloovig te lachen, ja, dan schoten alle oudjes toe om Louis zijn gezegde te staven.

Peer van Mechelen, in 1858 geboren, ging tot zijn elfde jaar bij Mr. Schools ter school. Hij kan lezen en schrijven en weet nog een vraag te herhalen, die regelmatig terugkwam, tot al de leerlingen ze konden beantwoorden. Deze vraag luidde : Wie is onze eerste Paus geweest ? Wie is onze tegenwoordige Paus en hoe lang regeert hij ? Deze Peer weet ook nog te vertellen dat de oude menschen van zijn tijd, vooral de landbouwers, met boerengetalen rekenden. Dat waren de Romeinsche cijfers : I, V, X, L, C, M, enz. 't ging van : schrijf zeventien, XVII ; schrijf twee en twintig, XXII ; schrijf X ; maak van X nu eens twaalf en men voegde er II bij ; maak van X nu eens vijf, dan werd het onderste gedeelte weggevaagd en er bleef V.

Turnhout, 8-1-'32.

Alf. Dierckxsens,
Schoolbestuurder.

Documenten.

Smeekschrift der gemeente Oostmal aan de Staten van
Brabant, over de lasten. 1579.

Aen myn heeren de Staeten van Brabant

Gheven oytmoedelyck te kennen Schouthet, Schepenen, gesworens ende de gemeyne ingesetenen der dorps van Oistmal hoe dat sy supplianten geleden hebben excessive ende onuytsprekelycke lasten sedert den eersten novembris anno LXXIX soo van den Spaenjarden doen sy dertien oft viertien weken lanck tot Turnhout ende Hoochstraten lagen, welcke plaetsen maer twee mylen vande voorscreven dorpe van Oistmal gelegen en syn, sulcx dat de selve tot allen uren die voerscreven Spaenjarden tot rooff syn geweest. Daer naer syn de selfde remonstranten getaxscert geweest van Cappiteyn Alonso bynnen Herentals, ende daerenboven noch van Cappiteyn Schetters naer syn goetduncken ende dat van den eersten decembris anno LXXIX innegaende totten XXVII february daer naer, ende ten laesten noch seven weecken lanck hebben gehadt den superintendant vander justicie militaire die de selfde huyslieden oick seer grooten costen aengedaen heeft, soo in cost, brant bier ende andersins gelyck een ygelyck kennelyck is. Bidden dacromme sy supplianten seer ootmoedelyck dat uwer gelieven wille respect te nemen op die bederffelycke lasten ende plunderinghe der supplianten hier by speciffice aangehecht ende dat dese selve excessive lasten moegen hier getort worden soo in dese tegenwoordighen honderste penning als naer volgende beeden, welck doende...

(Stadsarchief Turnhout. Los stuk. Oostmal.)

J. E. JANSEN.

Arendonk onder het schrikbewind der Fransche omwenteling.

Episode uit 1798.

Ce jourd'hui vingt huit Nivose 7me année de la République française une et indivisible, le citoyen Payal, commandant un détachement d'infanterie, faisant partie de la Colonne Mobile commandée par l'Adjudant Général Lautour, envoyé par le Commandant de la force armée à Turnhout, requiert l'administration municipale des cantons d'Arendonck de faire descendre et briser sur le champ, de faire également disparaître les signes extérieurs des cultes, dans les deux fois vingt-quatre heures ; aussi il requerra que ses ordres portaient d'enlever toutes les armes qui pourraient encore exister en cette commune, et de fournir sur le champ quatre habitants comme otages, pris parmi les plus riches et les plus fanatiques de cette commune. Le Président s'est d'abord adressé aux agents et leur a signifié l'ordre susdit. L'agent de la comune à Arendonck a dit qu'il ne pouvait désigner aucune personne pour être arrêtée et détenue ; que d'ailleurs il était résolu d'obéir aux lois et ordres qui lui seraient donnés en son nom. Alors ledit Commandant a tiré de son portefeuille une liste des citoyens de cette commune qui lui ont été désignés, et ordonne à la gendarmerie nationale d'arrêter et conduire à la maison communale les citoyens H. Gilis, F. Maulliar chirurgien, Wynants, Henry Claessen, Van Gestel et son fils aîné ; les deux derniers lui ont été désignés comme assez dangereux, s'étant montrés de lors de l'arrivée des Brigands en cette commune.

Les gendarmes, se mettant en activité, se sont transportés dans les maisons des sus-nommés, mais n'ayant point trouvé les citoyens Wynants n'y van Gestel ni son fils, ont seulement conduit les susdits citoyens Maulliar, Henry Claessen et Henry Gillis, lesquels on a pris en détention, pour être conduits d'ici à Turnhout. Alors le citoyen Commandant proceda pour faire chercher des marteaux pour

briser les cloches et les faire descendre par des citoyens de sa troupe, ce qui est déjà terminé.

L'agent de la commune d'Arendonck déclare concernant les signes extérieurs des cultes, que les ouvriers seront par lui demandé dans la commune de Gheel, vu qu'il n'en existe point dans ce canton, pour accélérer cette opération, qui sera terminée au temps prescrit par le réquisitoire susdit.

Pour le réquisitoire relativement aux armes, l'agent déclare que visite domiciliaire pour cet objet a été faite deux fois ; mais voulant satisfaire aux ordres du commandant requérant, il déclare qu'il en fera une troisième et dressera procès-verbal de son opération et d'en remettre copie au susdit commandant.

Fait à Arendonck les jours, mois et an que dessus. Présents les citoyens F. Lerdie, président, Jan Seels, D. Van den Eynde, C. van Loen, H. Huybs, A. Dox, A. van Hoyendonck, administrateurs, J. J. Peeters, commissaire du Directoire Exécutif et E. M. Wouters, secrétaire-greffier. Pour copie conforme : J. Peeters, commissaire.

Uit : Registre aux procès-verbaux de l'administration municipale du canton d'Arendonck, Liasse 95, nr 21.

Volgens Archief uit abdij Postel : Bundel, Arendonck.

A. ERENS.

FOLKLORE

Gebed De Zeven Sloten

(Gebed voor eenen stervende.)

Genadige, eeuwige God ! ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme en zondige ziel in de kracht en bewaring van uw eeuwige Godheid, en in de verdiensten van uw heilige menschheid.

Onze Vader, Wees Gegroet.

Barmhartige God ! ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme zondige ziel, in de bescherming van uwe heilige Drijvuldigheid.

Onze Vader, Wees Gegroet.

Barmhartige God ! ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme en zondige ziel, in de kracht en verdiensten van uwe grondelooze barmhartigheid.

Onze Vader, Wees Gegroet.

God, ik beveel en besluit, nu en (eeuwiglijk) in eeuwigheid, mijne arme en zondige ziel, in de bescherming van uw heilig kruis, dat door uwe godheid en menschheid geheiligd is op den Goeden Vrijdag, om mijnent- en alle zondige menschen wil.

Onze Vader, Wees Gegroet.

Geweldige God, ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme en zondige ziel, in de kracht (van) en verdiensten van uwe heilige vijf opene wonden.

Onze Vader, Wees Gegroet.

Sterke God, ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme zondige ziel, in de kracht en genade der zeven heilige Sacramenten en der heilige Communie, die over de gansche wereld en christenheid is.

Onze Vader, Wees Gegroet.

Milde God ! ik beveel en besluit, nu en eeuwiglijk, mijne arme zondige ziel, in de kracht en verdiensten der gebeden van de roemrijke Maagd Maria en alle heiligen, en in de af-

laten en genaden die over de geheele wereld te verdienen zijn.

Onze Vader, Wees Gegroet.

uit : « Hemelsch Palmhof » — Antwerpen. D. Spitaels Borgerhoutsche Steenweg, 66.

GOEDKEURING

Imprimi potest datum

Gandavi 8 Martii 1841.

P. F. Velleman, Can. Lib. Cens.

Vorm tot het maken van lederen tabakzakken

in het begin der XIXe eeuw.

- 1° Werk : Men sneed een ronden lap leder, maakte die zeer nat, rekte hem flink uit.
 - 2° Werk : Het leder werd dan op den houten vorm vastgemaakt, van onder aan het bolvormige en aan de twee dikke zijschijven.
 - 3° Werk : Vervolgens wreef men het nog natte leer met een puntig, doch niet snijdend voorwerp, tusschen de voegen om het zoo te laten drogen.
 - 4° Werk : Wanneer men het droog genoeg vond, deed men er den vorm uit, knipte in iedere vouw een nestelgaatje, reeg er een lederen nestel door, een dubbele knoop er in en de lederen tabakzak, gewoonlijk uit mooi bruin leder gemaakt, was klaar voor den zak van vader of verloofde.
-

KRONIJK.

Oudheidkundige vondst te Boisschot.

In de steenbakkerij Lemmens te Boisschot op het gehucht « De Kievit » werden in de maand Mei van dit jaar beenderen of overblijfsels van vijf verschillende vóórhistorische diersoorten gevonden. Deze overblijfsels lagen tusschen 4 tot 5 meters diepte in een groeve gevuld met drijfzand en rondom (behalve langs boven) ingesloten door de diepe laag klei waarvan de steenen gebakken worden. De plaatselijke benamingen in de buurt zijn : Het Moer, Kwaden Plas. Het Goor, voortkomend van een moeras dat nog op oude kaarten staat aangeduid. Tot de hiertoe gevonden beenderen bevinden zich : 1. van een Mamouth, 't bovenste kaakbeen met 2 maaltanden, groot deel van het bekken, slaglanden lang 2.30 tot 2.40 m., onderste deel van den schedel (occiput), middellid uit den teen ; 2. van een Neushoorn, heel jong dier (schedel niet aaneengegroeid), stuk van den schedel, deel van het bekken, stuk rib ; 3. van... boven deel van een voorste been (humerus) van een onbekend dier uit den vóórtijd minstens zoo groot als den mamouth ; 4 en 5 van... 3 ruggegraatwervels van een walvisch, 1 ruggegraatwervel van een onbekenden kleinen visch. — Vele schelpen. Waarschijnlijk is daar een betrekking te vinden tusschen dergelijke overblijfsels die men te Grobbendonk, Vorrsselaar, Lier, ontgraven heeft.

Wie bezorgt ons eens daarover een wetenschappelijke geologische en oudheidkundige beschrijving ?

Koninklijke St. Sebastiaansgilde van Santhoven

De Heerlijkheid Santhoven met hare Hoofdrechtsbank bezat in 1605 reeds eene St. Sebastiaansgilde, die onafgebroken tot heden jaarlijks den Koning schiet op de wip ; dit getuigen de schriften, rekeningen, welke in den schoot der gilde berusten. Dit roemwaardig bestendig bestaan, haar groot aantal leden, trouw aan de kleederdracht, de zwierigheid en keurigheid in 't uitvoeren der oude dansen en vogelschieten, hebben de gilde grooten luister bijgezet in zooverre, dat zij thans Koninklijk benoemd is geworden.

Immer met den traditioneelen geest bezielde, vierde zij op Zondag 3 Juli, deze bijna eenig in de annalen der gilden hoogst vereerende onderscheiding. Na de plechtige Mis met Te Deum, waarin de Z. E. Deken Van Bavel het godsdienstig karakter der gilde schetste, stapte de gildebroeders en vrouwen onder de begeesterende toonen der plaatselijke fanfaren naar het monument der gesneuvelden, waar zij een prachtige kroon neerlegden, als huldeblijk aan de roemrijke daden onzer gesneuvelde helden.

Ten gemeentehuize plechtig ontvangen door de gemeenteveroorde en in de aanwezigheid der andere burgerlijke overheden, teekenden allen het gedenkboek, na dat de Heer Burgemeester de Meester, hun namens de gemeente hulde gebracht had, « als Koninklijke gilde met den Koning in hun schoot ».

Toen de zon hare namiddagstralen senegalisch uitzond, voerden de gildebroeders en vrouwen keurig op maat, in ouderwetsche kleedij, de dansen uit van overgrootmoeders tijd : « Kolon, mieke stout, quadrile, lancier, polonaise, klepper wals, Jan Smet, Jan Vingerhoet. »

Waardig, prachtig, passend voor eene Koninklijke St. Sebastiaansgilde. « Dat zij groeie en bloeie tot heil der opgroeiende jeugd ».

J. ROELANTS.

IN MEMORIAM

Taxandria heeft wederom twee groote verliezen ondergaan bij het afsterven der Heeren Alfons Versteyleen en Eugeen Waterschoot. Leden van de eerste uur waren zij onzen kring genegen en bleven hem getrouw. Het is dan voor ons een vereerende plicht hun een laatste hulde te kunnen brengen en de gevoelens onzer dankbaarheid uit te drukken.

* * *

Alfons Ferdinand Joseph Adriaan Versteyleen werd in Hoogstraten den 22 Februari 1859 geboren uit Turnhoutsche ouders Adriaan Versteyleen-de Fierlant, bekwam 't diploma van Dokter in de rechten aan de Universiteit van Leuven, trad in den huwelijken staat te Turnhout met Juffrouw Bertha du Four en overleed godvruchtig, na den bijzonderen zegen van Z. H. Paus Pius XI ontvangen te hebben, in zijn vaderstad, den 24 Mei 1932. Zijn gansche loopbaan bracht hij door in de hoofdstad der Kempen. Hij werd daar een der vooraanstaande mannen, een interessante figuur uit het Turnhoutsch wereldje, van middelmatige gestalte, met een breed voorhoofd, grijzen baard, schalksche oogen, waarvoor 'n lorignon prijkte, en 'n gestadige glimlach op 't wezen, dat u oogenblikkelijk met hem 't huis bracht. Zijn gesprek was gemoedig en zijn tongval verried aanstonds den Turnhoutschen jongen. Uit een gegoede familie gesproten bleef hij niet alles voor zich houden en op afstand van het volk staan, maar zelfopofferde zich voor zijn medemensch. Zijn optreden in het publiek en zijn inmenging in alle goede werken zijn daar de beste bewijzen van. Hij stichtte de federatie der Voorzienigheidskassen van het arrondissement, de nijverheidsschool, de pensioenkas van «Zorgen voor morgen», de maatschappij van onderlingen bijstand «Turnhoutsche werkmansgilde», de federatie van het werk «Hoekje grond», alle vereenigingen waarvan hij tevens de gevierde voorzitter was, alsmede van de maatschappij der goedkoope huizingen «De Kempische Heerd», en der Koninklijke Muziekmaatschappij «Orpheus» enz. Hij zat de meeste dezer vergaderingen voor, niet alleenlijk als 't feest was of de overheden kwa-

A. F. J. A. VERSTEYLEN

men, maar gaf er zijn persoon en zijn fortuin ten bate en nam werkelijk deel aan al de verrichtingen dezer maatschappijen. Hij was de onbaatzuchtige, actieve, verstandige leider, die gemoedelijk met het volk kon omgaan en dan ook wederzijdsche sympathie der volksziel ontving.

Schonk hij zijn toewijding aan al de sociale werken van Turnhout, zijn streven strekte zich verder uit. Voor al de goede ondernemingen in het arrondissement was de heer Versteylen te vinden.

Geen wonder dat zulk ijverig man in d'oog sprong der politieke leiders en, na in den Provincialen Raad gezeteld te hebben, door de Kempische kiezers naar de Kamer van Volksvertegenwoordiging gezonden werd. Hier ook legde hij gedurende twintig jaar heerlijke getuigenis af van zijn bekwaamheid in de sociale wetenschappen en van zijn offervaardige toewijding aan de volkszaak. Hier was hij wederom de sympathieke man, die niet alleenlijk de harten zijner katholieke kollegas, maar ook die zijner tegenstrevers wist te winnen.

Verlaten wij het sociaal en politiek gebied, dan treffen wij Alfons Versteylen op 't geestelijk gebied aan. Hier was hij niet minder 't huis, opgevoed in een doorchristelijke familie, waar de godsdienst immer de eereplaats had ingenomen. Met een rotsvast geloof trof men zijn naam aan bij alle godsdienstige manifestaties : hij was voorzitter van 't Venerabel, lid der Derde-Orde van St. Franciscus, bestuurslid der Sodaliteit van O. L. Vrouw en van veel andere broederschappen.

Een ander karakteristiek der familie Versteylen bestond in de muzikale aanleg van al hare leden. Alfons was niet de minst begaafde. Bedeeld met een schoone tenorstem en virtuoos op de piano gebruikte hij zijn talenten op menig liefdadigheidsconcert en oogste buitengewonen bijval in. Wie de muziek beoefent, blijft niet ongevoelig voor de andere schoone kunsten. Zoo behartigde hij al wat kunst aanging, ondersteunde ze, bevorderde ze en trof men hem bij al haar uitingen aan. Dit was de reden dat bij 't stichten van Taxandria Mr Versteylen een der eerste leden werd van onzen Kring. Meermaals woonde hij onze vergaderingen bij, en

toonde door zijn tusschenkomst in de besprekingen dat hij op de hoogte was der geschiedenis, vooral der Turnhoutsche folklore.

Wanneer men dit alles nagaat, had ik dan ongelijk te zeggen in den beginne dat Alfons Versteylen waarlijk een interessante figuur was in de Turnhoutsche wereld, een man die alles aandierf, die werkte, die zich ten offer gaf, wanneer er zooveel uit zijnen stand het *dolce far niente* verkozen? Zulke toewijding verwekte natuurlijk jaloerschheid in het kleine stadje, waar de eene niet hooger mag staan dan de andere, wat als gevolg had dat men hem wel eens een strik spande om hem te benadeelen. Maar zijn goed humor, gepaard aan iets wat onverschilligheid gewonnen in den levensstrijd, kwam dit alles te boven. Zonder een *ubermensch* te zijn, zonder heldendaden gepleegd te hebben, blijft Alfons Versteylen een der laatste schoone figuren uit het oud Turnhoutsch regiem. De tijden en de menschen zijn nu veranderd. Wat hij ook deed, zijn inzichten waren immer zuiver, onbaatzuchtig en zijn groot hart kende alleen het goede en het schoone. Kreeg hij altijd niet van zijn omstanders wat hij verdiende, zijne overheden wisten zijn verdiensten te waardeeren : Z. M. de Koning bevorderde hem tot commandeur in de Leopoldsorde, Z. H. Paus Pius XI schonk hem de commandeursorde van St. Gregorius den Grooten. Zijn begrafenis was een ware triomftocht, waar de hoogste overheden met Staatsminister Graaf de Broqueville, den Groot-Vikaris Mgr. Jansen afgevaardigde van Z. E. Kardinaal-Aartsbisschop en Prins de Merode-Westerloo aan het hoofd, vergezeld van al wat de Kempen voornaam telt in alle rangen, een laatste blijk van hulde aan den ijverigen braven en zelfopofferenden man kwamen geven. Zijn naam vertegenwoordigt een periode.

Zijne gedachtenis blijve in zegen !

J. E. JANSEN.

* * *

Eugenius Petrus Waterschoot werd te Arendonk geboren den 5 Februari 1863, groeide tot onderwijzer op in de Normaalschool te Mechelen in 1882, werd onderwijzer en later schoolhoofd op de aanneembare school van het St. Jozefs

College te Turnhout (1885), trad in den echt met Juffrouw Maria Magdalena Van Kelst (1888), volgde den heer J. Splichal op als hoofdopsteller van « De Kempenaar » (1918), ontving de onderscheidingen van Ridder der Kroon-Orde met gouden streep en « Pro Ecclesia et Pontifice » en andere, en gaf zijne ziel den Heer weder te Turnhout den 27 Mei 1932.

In dit « curriculum vitæ » welk man ! Geheel en gansch het goede toegewijd, sloet hij zijn leven, buiten den voorbeeldigen omgang in zijn huisgezin, te midden twee allereewichtigste zaken : het onderwijs en de pers. Kan men wel schooner veld van werkzaamheid aantreffen ?

In het onderwijs, waar hij bijna vijftig jaar zich zelfopofferde om niet alleen zijn leerlingen het aanleeren van wetenschappen te verschaffen, maar vooral er op aanstuurde om hun een degelijke opvoeding te schenken, was hij waarlijk een meester. Hoevelen danken hem niet de eerste begrippen van eerbied, plicht, liefde voor het werk, die hun karakter vormden, waardoor zij iets in de maatschappij zijn geworden ? Zijn ambt aanzag hij als een waar apostolaal, bijzonder voor oogen hebbend mannen op te brengen, die in de hachelijke tijden die wij beleven, nuttig aan Kerk en Vaderland zouden worden. Zijn werkzaamheid en toegenegeheid was ongrensbaar. Is 't waar wat de H. Schrift zegt dat zij die er velen zullen onderwezen hebben, zullen schitteren als sterren in den hemel, dan zal voorzeker Eugene Waterschoot als een meteor uitblinken tusschen veel andere.

Als een noest werkman beploegde hij nog een ander veld van niet minder aanbelang : de goede pers. Welk machtig wapen in den strijd der hedendaagsche evolutie ! Daarvan gaan de gedachten uit die de wereld beheerschen. Is het doorgaans juist te zeggen : zulke gazet, zulk man en in onze Kempen meer dan elders, welken invloed oefent dan een dagbladschrijver op zijn lezers uit ! Hij is meer dan een generaal die bevel voert over een leger, want beschikt hij over een zelfde aantal soldaten, zijn woord dringt dieper in de harten zijner lezers. Verder strijdt hij gelijk de opperbevelhebber voor een ideaal en weert den vijand van het bedreigde land af. Wanneer Waterschoot, op het laatst van 1918

den onvergetelijken J. Splichal als hoofdsteller van « De Kempenaar », het grootste weekblad der Kempen, opvolgde, bezielde hem immer twee groote idealen : Kerk en Vaderland. De moederkerk van Rome was zijn aanbeden moeder, die hij huldigde, openbaarde en verdedigde. Het Vaderland, een en onverdeelbaar, was zijn vader, waarvoor hij tegen ondankbare kinderen, kloekmoedig in de bres sprong. Voor die ouders, leefde, schreef en streed hij in volle piëteit, zelf getroffen door hetgeen men hun aandeed.

Bewonderen wij dit doeleinde van zijn streven, niet min stom staan wij voor zijn wijze van werken. Eugene Waterschoot was een waar Benedictyn opgesloten in zijn cel, geheel gewijd aan zijn werk, die weinig tusschen de menschen kwam dan wanneer zijn ambtsplicht het vergde, maar die met de grootste voorkomenheid ten huize ontving degenen die gelijk hij den goeden strijd streden. Wars van allen roem en populariteit, leefde hij vooral voor zijn ideaal en zat tot laat in den nacht aan zijn studietafel, zich met de belangen van stad en arrondissement onledig houdend.

In die groote bescheidenheid en eenzaamheid mogen wij niet vergeten zijn neerstige bedrijvigheid uit de ongeluksjaren van den wereldoorlog te vermelden. Wij hoorden hem 't zelf vertellen wat hij toen voor 't Belgisch gouvernement gedaan had : zijn onderhandelingen met minister graaf de Broqueville en Z. E. Kardinaal Mercier, wat geld om uit te deelen langs zijn handen zijn gekomen, wat geheim briefwisseling hij wist te houden en te bezorgen, wat hij deed voor den spioneeringsdienst, voor de aanwerving van jonge lieden voor 't leger, hoevele sluikbladjes hij verspreidde enz. enz. Hij was op de hoogte van al wat er in de Kempen omging en hield dag om dag nota van al die gebeurtenissen. Daaruit groeide zijn schoon boek : « De Duitschers in de Kempen » Memorandum van den Oorlog, 1914-1918, met een voorwoord van den heer Graaf de Broqueville. Turnhout, L. en A. Waterschoot [1926] 286 blz. in 8°. Met de grootste bereidwilligheid schonk hij aan Taxandria al zijn documentatie voor dit boek, hetwelk in een prachtig album ingebonden, eene kostelijke bron voor de geschiedenis van den oorlog in de Kempen uitmaakt. Hij ontvange hiervoor

EUGENIUS PETRUS WATERSCHOOT

nogmaals onzen hartelijken dank. Dit alles kenschetst klaarblijkend den nederigen, onbaatzuchtigen en bescheiden werker. Geen bluf maar actie !

Hier zouden het ook gepast komen een woordje over zijn literatuur te zeggen. Eugene Waterschoot was een persschrijver, waarvan de artikels doorgaans vlug moeten opgesteld worden en meestendeels improvisatie zijn. Zijn stijl was nochtans helder en lenig, niet van de laatste snede, maar zuiver en aangenaam. Zijn artikels waren altijd degelijk ineengezet. Hoe menige verslagen over de zittingen van Taxandria heeft hij opgesteld, bondig, klaar en waar, waarvoor wij hier aan zijn nagedachtenis innige hulde brengen.

Is Eugene Waterschoot in die dubbele actie van onderwijzer en schrijver hoogst te loven, wij koesteren ook den grootsten eerbied voor den man zelven, die verschrikkelijk in zijn levensloop beproefd werd door het afsterven van zoo vele dierbaren, die op de hoogte was van al de kuiperijen in Turnhout en Kempen, die weinig erkentelijkheid en aanmoediging ontving, die dikwijls alleen stond in den strijd voor het goede, toch niet verontmoedigd was en als een koene strijder met de wapens in de hand bleef tot dat hij zelf op het veld van eer neerstortte.

Alhoewel wij nog veel zouden kunnen zeggen, denken wij voldoende de bijzonderste trekken uit het leven van Eugene Waterschoot aangehaald te hebben om te mogen besluiten dat wij hier staan voor een prachtmensch, die ijverig, nederig en onbaatzuchtig Kerk en Vaderland met eer gediend heeft.

Moge zijn schoon voorbeeld door de jongeren nagevolgd worden en zij gelijk hij aan Kerk en Vaderland zeggen : lk dien !

J. E. JANSEN.

KEMPISCHE BOEKENSCHOUW

J. LAUWERIJS. *Uit de Reistesck. III. — Naar Culemborg.* Hoogstraten, Drukk. J. Haseldonckx, 1932 ; 21 blz. in 8°.

Hoogstraten's oudheidkundige kring richtte op Woensdag 20 Juli eene reis in naar 's Hertogenbosch, Culemborg en Utrecht. De Z. E. H. Voorzitter beschrijft in deze bladzijden al het schoons wat zij in het zusterstadje Culemborg te zien kregen. Vele herinneringen van hun eerste heeren ontmoeten alhier de Hoogstratensche reizigers. Naar het lezen dezer beschrijving is dit stadje een waar Museum van oude kostbaarheden.

X.

* * *

E. H. L. COVELIERS, PASTOOR. E. P. Daniel van Arendonck, Martelaar. z. p. n. d. [1931]. 15 blz. in - 8, met portret van den Martelaar.

De ijverige pastoor van Arendonck geeft ons hier eenige geschiedkundige aantekeningen aangaande dezen Kempischen Martelaar der Franciscaansche Orde om het leven gebracht te Alkmaar op 24 Juni 1572. Wij kenden reeds het werk van Z. E. P. Lampen die zich met de martelaren van Alkmaar bijzonder heeft bezig gehouden. Hij ook pleit voor de afkomst van E. P. Daniel uit Arendonck. E. H. Coveliers brengt nog meer bewijsredens aan. Wij gelooven zooals eerwaarde schrijver dat P. Daniel te Arendonck geboren werd, maar wij verschillen van opinie over het ontstaan van den naam. Is van Arendonck een familienaam of is het volgens het gebruik der Franciscanen de plaats van afkomst — ab Arendonck — geplaatst achter den kloosternaam. Wij zijn meer partijganger van deze stelling. In alle geval wij wenschen den Z. E. H. Pastoor geluk met zijn opzoekingen en wij hopen dat hij er in gelukke de oplossing definitief klaar te krijgen met het zij de doopakte of de inschrijving aan de Universiteit van Leuven en in de Franciscaansche Orde of een ander positief document te ontdekken.

J. E. JANSEN.

Aanwinsten voor het Museum.

De Stad Antwerpen, die het beheer heeft over het Koninklijk Museum van schoone kunsten aldaar, stond met de medewerking van den kunstschilder K. Boom in bruikleen af zijn allerprachtigste schilderij « Voor het Lof in de Collegiale Kerk van Hoogstraten » die eertijds in het Museum prijkte. Dit groot meesterwerk van onzen Kempischen kunstenaar, welk certijds de aandacht van alle kenners te Antwerpen vestigde, zal nu de trots en de glorie van Turnhout's Museum uitmaken. Wij zijn er de stad Antwerpen en den beroemden kunstschilder Boom hartelijk dankbaar voor. —

Twee houten vormen voor het maken van lederen botten uit het midden der 19e eeuw, geschonken door Dr. A. Van Doninck, van Gheel. — Houten vorm tot het maken van lederen tabakzakken (begin der 19e eeuw), door A. Teuns, onderwijzer, Beerse. — IJzeren banden waarmede men de krankzinnigen aan den muur vastmaakte te Casterlé, (begin 19e eeuw), door J. De Ceuster, rustend schoolhoofd te Casterlé. — Tabakszak met pereltjes, (midden 19e eeuw), door L. Beckers, Turnhout.

Aan allen hartelijk dank.

Het Bestuur van Taxandria.

I N H O U D.

1. J. E. Jansen. Een Kempisch Kunstschilder, Karel Boom. Zijn leven, zijn werken	blz. 65
2. A. Gielens. Verzoening tusschen Ambrosius Kyntschot en Adriaan Knechts	96
3. A. Dierckxsens. De bijzondere Lagere- en Be- waarscholen te Turnhout in de 19e eeuw.	99
4. Documenten. Smeekschrift der gemeente Oostmal	107
5. A. Erens. Arendonk onder het Schrikbewind der Fransche Omwenteling.	108
6. Folklore. Gebed «De Zeven Sloten».	110
— Vorm tot het maken van lederen tabakzakken in het begin der XIXe eeuw.	111
7. Kronijk. X. Oudheidkundige vondst te Bois- schot.	112
— J. Roelants. Koninklijke St. Sebastiaansgilde van Santhoven.	113
8. J. E. Jansen. In Memoriam. A. F. J. A. Verste- len.	114
— E. P. Waterschoot	116
9. Kempische Boekenschouw. — J. Lauwereys. Uit de Reistes. III. — L. Coveliers. Daniel van Arendonck	120
10. Aanwinsten voor het Museum	121

